

Верховний
Суд

ОГЛЯД

за результатами вивчення судової практики
вирішення КГС ВС спорів, що виникають із
виконання договорів застави (іпотеки), поруки,
гарантії.

Судова палата для розгляду справ щодо корпоративних
спорів, корпоративних прав та цінних паперів

Зміст

Перелік вживаних скорочень	6
Вступ	7
Розділ І. Спори, що виникають з правовідносин за договором застави (іпотеки)	9
1. Наявність судового рішення про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за кредитним договором не є підставою для припинення грошового зобов'язання боржника і припинення іпотеки та не позбавляє кредитора права задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб, передбачений законодавством	10
2. Позовні вимоги про звернення стягнення на заставлене майно мають вартісну оцінку, носять майновий характер і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за вимогами статті 4 Закону України "Про судовий збір", виходячи з розміру грошових вимог позивача, на задоволення яких спрямовано позов	11
3. Виникнення прав іпотекодержателя за договором іпотеки може відбутися лише після нотаріального посвідчення правочину про відступлення прав за іпотечним договором, а також державної реєстрації речових прав на нерухоме майно	12
4. Іпотекодержатель набуває предмет іпотеки у власність за вартістю, визначеною на момент такого набуття на підставі оцінки предмета іпотеки суб'єктом оціночної діяльності	14
5. Обставини, визначені в статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", не можуть бути підставою для скасування постановлених у справі судових рішень, оскільки не є підставою для відмови в захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів кредиторів	16
6. Розірвання кредитного договору має наслідком припинення на майбутнє зобов'язання кредитодавця та позичальника, а також припинення на майбутнє поруки і застави (іпотеки) за обов'язками позичальника, які можуть виникнути, зокрема, за статтею 625 ЦК України після такого розірвання	17

7. Після переходу права власності на обтяжене іпотекою майно, відбувається зміна іпотекодавця, що може бути підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні, а не підставою для звернення з новим позовом до нового власника	19
8. Іпотека розповсюджується на всі складові частини та приналежності предмета іпотеки: поліпшення, складові частини та внутрішні системи, що існують на момент укладання договору іпотеки та виникатимуть у майбутньому	20
9. Суди не наділені повноваженнями звертати стягнення на предмет іпотеки шляхом визнання права власності на нього за іпотекодержателем	22
10. Не зазначення у резолютивній частині рішення суду початкової ціни предмета іпотеки в грошовому вираженні не має вирішального значення та не тягне за собою безумовного скасування судових рішень	23
11. Іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна	25
12. Припинення іпотеки у зв'язку з припиненням основного зобов'язання за Кредитним договором	27
13. Припинення основного зобов'язання внаслідок ліквідації юридичної особи, яка виступає боржником у такому зобов'язанні, не припиняє права застави (іпотеки) на майно	29
14. Якщо предметом спору є звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором, укладеним для забезпечення зобов'язання за кредитним договором, сторонами якого є юридична особа як кредитодавець і фізична особа - підприємець як позичальник, такий спір має розглядатися за правилами господарського судочинства, незважаючи на те, що сторонами спору є юридична та фізична особа - сторони іпотечного договору	31
15. Під можливістю довідатись про порушення права або про особу, яка його порушила, слід розуміти передбачувану неминучість інформування особи про такі обставини, або існування в особи певних зобов'язань, як міри належної поведінки, в результаті виконання яких вона мала б змогу дізнатись про відповідні протиправні дії та того, хто їх вчинив (позовна давність)	33
16. Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним	36

17. Довготривалі та безрезультатні дії з продажу іпотечного майна порушують права як боржника так і майнового поручителя на законне очікування прийняття предмета іпотеки в рахунок погашення заборгованості, покладають на іпотекодавця надмірний, неспіврозмірний тягар та штучно збільшують заборгованість боржника за кредитним договором	38
18. Внаслідок звернення стягнення на предмет іпотеки або застави шляхом визнання за кредитором права власності на нього, кредитор не втрачає права вимоги до боржника щодо одержання задоволення порушеного основного зобов'язання за рахунок іншого виду забезпечення	41
Розділ II. Спори, що виникають з правовідносин за договором поруки	43
19. Часткове виконання поручителем зобов'язань за кредитним договором не породжує перехід до нього прав кредитора за цим договором	43
20. Невиконання відповідачем обов'язку передати документи не є тим істотним порушенням умов договору поруки, внаслідок якого позивач значною мірою позбавляється того, на що він розраховував при укладенні цього договору	47
21. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фродаторного правочину (правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам)	49
Розділ III. Спори, що виникають з правовідносин за договором гарантії	53
22. У випадку не підписання учасником, який став переможцем торгів договору про закупівлю банк-гарант зобов'язується сплатити на користь бенефіціара грошову суму	53
23. Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним	55
24. Погодження в договорі банківської гарантії таких умов чинності гарантії, що залежать від дій боржника (тому об'єктивно можуть не наступити), суперечить правовій природі гарантії	57

25. Гарантію слід вважати чинною лише з того моменту, коли принципалом було розміщено грошову суму на рахунок	60
26. Не є належним способом захисту цивільних прав вимога позивача про повернення банківської гарантії, як документа, що був наданий позивачем до тендерної документації при оформленні договору	61
27. Розмір забезпечення виконання договору про закупівлю не може перевищувати 5 відсотків вартості договору	63
28. У разі зміни строку виконання зобов'язання за договором поставки, забезпеченого гарантією, у бенефіціара не має законних підстав для отримання грошових коштів за гарантією через відсутність факту прострочення поставки за даним договором	64

Перелік вживаних скорочень

ВС	Верховний Суд
КГС ВС	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
ГК України	Господарський кодекс України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
ПАТ	Публічне акціонерне товариство
СТОВ	Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю
ПП	Приватне підприємство
ДП	Державне підприємство
НБУ	Національний банк України

Вступ

Ефективність функціонування економіки будь-якої країни певною мірою залежить від належного виконання договірних зобов'язань суб'єктами господарської діяльності. Римські юристи зазначали: "Pacta sunt servanda" – договори повинні виконуватися.

Перехід України до ринкової економіки зумовив необхідність посилення договірної дисципліни шляхом забезпечення учасникам цивільних правовідносин дієвих гарантій виконання зобов'язань. Адже, зобов'язальне право в об'єктивному розумінні буде більш надійним, якщо воно забезпечує реальне здійснення прав кредитора.

Виконання кожного зобов'язання значною мірою залежить від волі боржника щодо вчинення певних дій, які становлять предмет виконання зобов'язання, або утримання від таких дій. Отже, кредитор у зобов'язанні заінтересований у певних правових механізмах, основною функцією яких була б максимальна гарантованість виконання такого зобов'язання з боку боржника. Вказану функцію в сучасному цивільному обороті виконують види (способи) забезпечення виконання зобов'язань.

Види (способи) забезпечення виконання зобов'язань – це сукупність заходів, за допомогою яких сторони цивільно-правових відносин впливають одна на одну з метою належного виконання передбаченого договором зобов'язання під загрозою вчинення певних дій, які обумовлюють настання негативних наслідків майнового характеру для боржника, незалежно від того чи понесе кредитор фактичні збитки чи ні.

Законодавство визначає такі види забезпечення виконання зобов'язання: неустойка (штраф, пеня), порука, гарантія, застава, притримання і завдаток (стаття 546 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)). Водночас передбачено, що договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання. Так, сучасні тенденції розвитку законодавства щодо способів забезпечення виконання зобов'язання передбачають значне розширення кола таких правових засобів, якими може скористатися кредитор з метою встановити додаткові гарантії, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язання.

Кожен із встановлених законом видів (способів) забезпечення виконання зобов'язання обумовлює виникнення поруч з головним (основним) зобов'язанням нового зобов'язання, яке є додатковим до головного, тобто має акцесорний характер. Така акцесорність (додатковість) полягає у тому, що забезпеченню підлягає тільки дійсне зобов'язання. При цьому недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено ЦК України. Але недійсність правочину, що забезпечує виконання зобов'язання, не спричиняє недійсності основного зобов'язання.

Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється у письмовій формі. Цей припис має імперативний характер, тому його порушення призводить до нікчемності вказаного правочину.

Види (способи) забезпечення виконання зобов'язань встановлюються в інтересах кредитора. Тому при уступці вимоги до нового кредитора переходять усі права, які забезпечують виконання зобов'язання. Водночас у разі переводу боргу зберігають свою чинність лише ті способи забезпечення зобов'язань, які стосуються зобов'язань між кредитором і боржником (неустойка, завдаток), а не між ними і третіми особами (порука, гарантія).

Розділ І. Спори, що виникають з правовідносин за договором застави (іпотеки)

Одним із найбільш ефективних і дієвих способів забезпечення виконання зобов'язання є іпотека, оскільки в результаті іпотеки кредитор отримує матеріальні гарантії щодо виконання зобов'язання, а можлива реальна загроза втрати нерухомого майна, яке має значну економічну вартість і характеризується стабільністю в цивільному обороті, є додатковим стимулом для виконання його боржником.

Іпотека виникає на підставі договору, закону або рішення суду. До іпотеки, яка виникає на підставі закону або рішення суду, застосовуються правила щодо іпотеки, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом.

Іпотекою може бути забезпечене виконання дійсного зобов'язання або задоволення вимоги, яка може виникнути в майбутньому на підставі договору, що набрав чинності. Іпотека має похідний характер від основного зобов'язання і є дійсною до припинення основного зобов'язання або до закінчення строку дії іпотечного договору.

Предметом іпотеки можуть бути один або декілька об'єктів нерухомого майна за таких умов:

нерухоме майно належить іпотекодавцю на праві власності або на праві господарського відання, якщо іпотекодавцем є державне або комунальне підприємство, установа чи організація;

нерухоме майно може бути відчужене іпотекодавцем і на нього відповідно до законодавства може бути звернене стягнення;

нерухоме майно зареєстроване у встановленому законом порядку як окремий виділений у натурі об'єкт права власності, якщо інше не встановлено цим Законом. Предметом іпотеки також може бути об'єкт незавершеного будівництва, майнові права на нього, інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору, за умови, що іпотекодавець може документально підтвердити право на набуте ним у власність відповідне нерухоме майно у майбутньому. Обтяження такого нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації у встановленому законом порядку незалежно від того, хто є власником такого майна на час укладення іпотечного договору.

Аналіз практики вирішення спорів, що виникають із виконання договорів застави (іпотеки), засвідчив, що у вирішенні названої категорії спорів виникають такі проблемні питання щодо:

Припинення іпотеки у зв'язку з наявністю судового рішення про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за кредитним договором;

Поширення іпотеки на новостворений об'єкт у зв'язку з поліпшенням майна та/або переобладнанням;

Застосування строку позовної давності;

Застосування ч. 4 ст. 36 Закону України "Про іпотеку".

1. Наявність судового рішення про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за кредитним договором не є підставою для припинення грошового зобов'язання боржника і припинення іпотеки та не позбавляє кредитора права задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб, передбачений законодавством.

Так, предметом касаційного перегляду у справі № 921/38/16-г/3 була вимога позивача про звернення стягнення на предмет іпотеки, яким забезпечено виконання позичальником свого кредитного зобов'язання перед Банком, в рахунок погашення заборгованості позичальника, що складається з пені за несвоєчасне погашення кредиту та пені за несвоєчасну сплату процентів.

Дана справа розглядалася судами неодноразово.

При новому розгляді даної справи судом апеляційної інстанції встановлено часткове невиконання позичальником рішення Господарського суду міста Києва від 09.08.2016 у справі №910/10932/16 щодо сплати пені за несвоєчасне погашення кредиту та пені за несвоєчасну сплату процентів, що і стало підставою позовних вимог Банку (відповідно до заяви про зміну підстав позову від 11.07.2018) до відповідача (іпотекодавця) про звернення стягнення на іпотечне майно.

Статтею 1 Закону України "Про іпотеку" визначено, що іпотека - вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом. Відповідно до частини п'ятої статті 3 Закону України "Про іпотеку" іпотека має похідний характер від основного зобов'язання і є дійсною до припинення основного зобов'язання або до закінчення строку дії іпотечного договору.

Частиною першою статті 17 зазначеного Закону передбачено, що Іпотека припиняється у разі: припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; реалізації предмета іпотеки відповідно до цього Закону; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрати) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється; з інших підстав, передбачених цим Законом. Вказані положення кореспондуються зі статтею 593 Цивільного кодексу України.

Верховний Суд зазначив, що наявність самого судового рішення про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за кредитним договором за наведеними вище положеннями законодавства не є підставою для припинення грошового зобов'язання боржника і припинення іпотеки та не позбавляє кредитора права задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на

предмет іпотеки у спосіб, передбачений законодавством. Застосування кредитором іншого законного засобу для захисту свого порушеного та не поновленого боржником належним чином права не є подвійним стягненням заборгованості. Зазначена правова позиція відображена в постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.09.2018 у справі №921/107/15-г/16.

Крім того, відповідно до частини четвертої статті 590 Цивільного кодексу України у разі часткового виконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, право звернення на предмет застави зберігається в первісному обсязі.

За таких обставин, з урахуванням наведеної правової позиції та положень законодавства, за умови часткового невиконання позичальником свого зобов'язання, іпотека не припиняється та діє у повному обсязі, а тому кредитор має право задовольнити свої вимоги шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки.

Постанова КГС ВС від 29.08.2019 у справі
№ 921/38/16-г/3
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84284493>)

2. Позовні вимоги про звернення стягнення на заставлене майно мають вартісну оцінку, носять майновий характер і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за вимогами статті 4 Закону України "Про судовий збір", виходячи з розміру грошових вимог позивача, на задоволення яких спрямовано позов.

Так, у справі №912/3053/15 Банк звернувся до господарського суду з позовом до Приватного підприємства про: звернення стягнення за іпотечним договором та визнання за ним права власності на майно.

Ухвалою Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 20.03.2018 апеляційна скарга Приватного підприємства залишена без руху, визначено Відповідачу надати суду протягом десяти днів з дня вручення ухвали, зокрема, : докази сплати судового збору в розмірі 109620,00 грн.

Приватне підприємство подало касаційну скаргу, в якій просить ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження скасувати, а справу направити до суду апеляційної інстанції для подальшого розгляду.

Касаційна скарга мотивована запереченням проти висновку суду апеляційної інстанції про те, що за розгляд апеляційної скарги Відповідача має бути сплачений судовий збір у сумі 109620,00 грн. На думку Відповідача, помилковим є віднесення вимоги про звернення стягнення на предмет іпотеки до вимог майнового характеру, які оплачуються судовим збором за ставками, встановленими для вимог майнового характеру.

Відповідач вважає, що при зверненні до суду з позовом про звернення стягнення на предмет іпотеки судовий збір має сплачуватись як за вимогу немайнового характеру,

оскільки майнова вимога про виконання основного зобов'язання.

Враховуючи правову позицію Великої Палати Верховного Суду, викладену в постанові від 26.02.2019 у справі №907/9/17, Суд вбачає, що наявність вартісного, грошового вираження матеріально-правової вимоги позивача свідчить про її майновий характер, який має відображатися у ціні заявленого позову.

Зміст заявленої вимоги про звернення стягнення на майно ґрунтується на наявності грошових вимог Позивача до Відповідача на підставі окремого договору, наслідком задоволення таких вимог та виконання судового рішення є припинення грошових вимог Позивача. Отже, позовні вимоги про звернення стягнення на заставлене майно мають вартісну оцінку, носять майновий характер і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за вимогами статті 4 Закону України "Про судовий збір", виходячи з розміру грошових вимог позивача, на задоволення яких спрямовано позов.

З огляду на викладене Суд відхилив доводи Відповідача про помилкове обчислення судом апеляційної інстанції розміру судового збору, який підлягає сплаті за подання апеляційної скарги у даній справі, виходячи зі ставок, встановлених для вимог майнового характеру.

(аналогічна правова позиція висловлена і у постанові КГС ВС від 16.04.2019 у справі № 909/728/17).

Постанова КГС ВС від 01.04.2019 у справі
№ 912/3053/15
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80856553>)

Постанова КГС ВС від 16.04.2019 у справі
№ 909/728/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81268397>)

3. Виникнення прав іпотекодержателя за договором іпотеки може відбутися лише після нотаріального посвідчення правочину про відступлення прав за іпотечним договором, а також державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

У справі №911/2392/17 Банк звернувся з позовом до ТОВ про звернення стягнення на предмет іпотеки за договором іпотеки.

Ухвалою Господарського суду Київської області від 05.02.2019, залишеною без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 22.04.2019, залучено ТОВ "Шольц-Транс" до участі у справі в якості правонаступника позивача - Банку.

На думку заявника касаційної скарги, судами першої та апеляційної інстанції невірно застосовано норми статті 513 Цивільного кодексу України та безпідставно не враховано частину 4 статті 334 Цивільного кодексу України, статей 2, 24 Закону України "Про

державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", статей 2, 86, 282 Господарського процесуального кодексу України.

Скаржник зазначав, що виникнення права іпотекодержателя за договором іпотеки від може відбутися виключно після проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майна, а факт укладення договору про відступлення прав за іпотечним договором з додержанням письмової форми та нотаріального посвідчення не може свідчити про перехід від Банку до ТОВ "Шольц-Транс" речових прав (прав іпотекодержателя) на нерухоме майно без проведення державної реєстрації таких речових прав.

Згідно з частиною 1 статті 513 ЦК України правочин щодо заміни кредитора у зобов'язанні вчиняється у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторові.

До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (стаття 514 ЦК України).

Статтею 516 ЦК України передбачено, що заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора у зобов'язанні, новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків. У цьому разі виконання боржником свого обов'язку первісному кредиторові є належним виконанням.

Відповідно до статті 517 ЦК України первісний кредитор у зобов'язанні повинен передати новому кредиторові документи, які засвідчують права, що передаються, та інформацію, яка є важливою для їх здійснення. Боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторові до надання боржникові доказів переходу до нового кредитора прав у зобов'язанні.

відповідно до статті 24 Закону України "Про іпотеку" відступлення прав за іпотечним договором здійснюється без необхідності отримання згоди іпотекодавця, якщо інше не встановлено іпотечним договором, і за умови, що одночасно здійснюється відступлення права вимоги за основним зобов'язанням. Якщо не буде доведено інше, відступлення прав за іпотечним договором свідчить про відступлення права вимоги за основним зобов'язанням. Іпотекодержатель зобов'язаний письмово у п'ятиденний строк повідомити боржника про відступлення прав за іпотечним договором і права вимоги за основним зобов'язанням. Правочин про відступлення прав за іпотечним договором підлягає нотаріальному посвідченню. Відомості про таке відступлення підлягають державній реєстрації у встановленому законодавством порядку.

Крім того, згідно з частиною 2 статті 3 Закону України "Про іпотеку" взаємні права і обов'язки іпотекодавця та іпотекодержателя виникають з моменту державної реєстрації іпотеки відповідно до закону.

Згідно зі статтею 2 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень - офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Відповідно до частини 2 статті 3 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації.

Таким чином, момент виникнення права вимоги за іпотечним договором чинне законодавство пов'язує з фактом державної реєстрації іпотеки в порядку, визначеному законодавством.

Враховуючи викладене, виникнення у ТОВ "Шольц-Транс" прав іпотекодержателя за договором іпотеки від 09.10.2013 може відбутися лише після нотаріального посвідчення правочину про відступлення прав за іпотечним договором, а також державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Отже, суди попередніх інстанцій неправильно застосували статті 2, 3 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", статті 3, 24 Закону України "Про іпотеку", всупереч вимогам статті 86 Господарського процесуального кодексу України не дали належної оцінки зібраним доказам у справі, тому дійшли помилкового висновку про наявність підстав для залучення ТОВ "Шольц-Транс" до участі у справі в якості правонаступника позивача - ПАТ "КБ "Надра" за договором іпотеки.

Постанова КГС ВС від 27.08.2019 у справі
№ 911/2392/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84063789>)

4. Іпотекодержатель набуває предмет іпотеки у власність за вартістю, визначеною на момент такого набуття на підставі оцінки предмета іпотеки суб'єктом оціночної діяльності.

У справі №917/2101/ 17 спір між сторонами виник щодо ціни (вартості) набуття Відповідачем права власності на предмет іпотеки на який, внаслідок невиконання позичальником кредитних зобов'язань, Відповідач звернув стягнення у позасудовий спосіб шляхом набуття права власності на нерухоме майно Позивача.

Позивач заперечував достовірність проведеної Відповідачем оцінки іпотечного майна, зазначаючи про те, що реальна ринкова вартість цього майна перевищує розмір кредитного боргу.

А Відповідач, у свою чергу, стверджував, що набув у власність предмет іпотеки за ринковою ціною відповідно до проведеного на його замовлення експертного звіту про

14 за період 2019 – перше півріччя 2020 року

оцінку майна, що передбачено умовами договору іпотеки та відповідає нормам чинного законодавства.

Чинним законодавством, зокрема Законом України "Про іпотеку", передбачений порядок задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предмета іпотеки, як шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса (у примусовому порядку), так і позасудове (добровільне) врегулювання згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, зокрема й шляхом передачі іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки (статті 35-37 Закону України "Про іпотеку").

Частиною 3 статті 37 Закону України "Про іпотеку" визначено, що іпотекодержатель набуває предмет іпотеки у власність за вартістю, визначеною на момент такого набуття на підставі оцінки предмета іпотеки суб'єктом оціночної діяльності. У разі набуття права власності на предмет іпотеки іпотекодержатель зобов'язаний відшкодувати іпотекодавцю перевищення 90 відсотків вартості предмета іпотеки над розміром забезпечених іпотекою вимог іпотекодержателя.

У свою чергу сторони Іпотечного договору погодили, що ціною придбання іпотекодержателем у власність предмету іпотеки є ринкова вартість предмету іпотеки, яка визначається незалежним суб'єктом оціночної діяльності, визначеним за вибором іпотекодержателя.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що Відповідач здійснив оцінку ринкової вартості предмета іпотеки на момент набуття права власності, яка відповідно до звіту експерта про оцінку майна становила 2 500 002,73 грн., що за вимогами чинного законодавства та умовами Іпотечного договору і є безпосередньо ціною придбання іпотекодержателем у власність предмета іпотеки.

У частині 3 статті 2 ГПК України однією з основних засад (принципів) господарського судочинства визначено принцип змагальності сторін, сутність якого розкрита у статті 13 цього Кодексу.

Відповідно до частин 3, 4 статті 13 ГПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом; кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

Принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи. Цей принцип передбачає покладання тягаря доказування на сторони. Одночасно цей принцип не передбачає обов'язку суду вважати доведеною та встановленою обставину, про яку сторона стверджує. Така обставина підлягає доказуванню таким чином, аби задовольнити, як правило, стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний. Верховний Суд звертається до власних

висновків у Постановах від 02.10.2018 у справі № 910/18036/17, від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18.

Позивачем не було доведено факту порушення вимог законодавства та умов укладеного Іпотечного договору при набутті іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки за ціною, визначеною експертним звітом про оцінку.

Постанова КГС ВС від 04.12.2019 у справі
№ 917/2101/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86141033>)

5. Обставини, визначені в статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", не можуть бути підставою для скасування постановлених у справі судових рішень, оскільки не є підставою для відмови в захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів кредиторів.

У справі №905/198/18 Національний банк України звернувся до суду з позовом до Сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю про звернення стягнення на предмети іпотеки за іпотечними договорами та встановлення способу реалізації предметів іпотеки шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України "Про виконавче провадження"

Рішенням Господарського суду Донецької області від 21.06.2018, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 27.11.2018, позов задоволено в повному обсязі.

Не погоджуючись із висновками судів першої та апеляційної інстанцій, СТОВ "Племптахорепродуктор Зугреський" подало касаційну скаргу, яку обґрунтовує тим, що судами попередніх інстанцій при вирішенні справи не в повному обсязі досліджено і оцінено обставини, що мають значення для справи, а саме, зокрема, не враховано положення статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" при вирішенні питання звернення стягнення на майно, яке знаходиться на території проведення антитерористичної операції.

Відповідно до статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" протягом терміну дії цього Закону щодо нерухомого майна, розташованого на території проведення антитерористичної операції, що належить громадянам України (у тому числі фізичним особам - підприємцям) або юридичним особам - суб'єктам малого і середнього підприємництва та перебуває в іпотеці, зупиняється дія статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки), статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки), статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти), статей 41, 43 - 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на

прилюдних торгах) Закону України "Про іпотеку".

Колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду зазначила, що посилання скаржника на не зазначення у резолютивній частині судового рішення місцевого господарського суду про зупинення виконання рішення суду у частині реалізації предмета іпотеки на прилюдних торгах відповідно до положень статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", не може бути підставою для скасування постановлених у справі судових рішень, оскільки обставини, визначені цією нормою, не є підставою для відмови в захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів кредиторів, а є лише правовою підставою, що унеможливорює вжиття органами і посадовими особами, які здійснюють примусове виконання рішень про звернення стягнення на предмет іпотеки та провадять конкретні виконавчі дії, заходів, спрямованих на примусове виконання таких рішень стосовно окремої категорії боржників чи іпотекодавців, які підпадають під дію положень цього Закону на період його чинності (аналогічна за змістом правова позиція наведена у постановках Верховного Суду України від 15.04.2015 у справі № 6-46цс15, від 27.05.2015 у справі № 6-57 цс15, від 16.09.2015 у справі № 6-492цс15). Водночас слід зауважити, що за наявності відповідних підстав зупинення вчинення виконавчих дій у такому випадку може бути вирішено у встановленому законом порядку.

У зв'язку з наведеним, колегія суддів зазначила про те, що суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правомірного висновку про обґрунтованість і доведеність позовних вимог НБУ і наявність правових підстав для задоволення позову.

Постанова КГС ВС від 05.06.2019 у справі
№ 905/198/18
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82599565>)

6. Розірвання кредитного договору має наслідком припинення на майбутнє зобов'язання кредитодавця та позичальника, а також припинення на майбутнє поруки і застави (іпотеки) за обов'язками позичальника, які можуть виникнути, зокрема, за статтею 625 ЦК України після такого розірвання.

У справі №1/503-9/147 Банк звернувся до Господарського суду Львівської області з позовом до Підприємства про звернення стягнення на рухоме майно за договором застави та нерухоме майно за договором іпотеки, з метою погашення заборгованості за кредитною угодою.

Підстави виникнення у іпотекодержателя права на предмет іпотеки та порядок звернення стягнення на предмет іпотеки врегульовані нормами Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) та Законом України "Про іпотеку" (далі - Закон).

Статтею 589 ЦК України передбачено, що у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває право звернення стягнення на

предмет застави.

Доводи касаційної скарги зводяться до тверджень про припинення іпотеки та застави, якими забезпечено виконання зобов'язань за Кредитною угодою, на підставі рішення Господарського суду Львівської області від 20.06.2006 у справі № 1/319-15/85, і про неправильне застосування судами положень законодавства стосовно обов'язковості цього судового рішення, яке набрало законної сили.

При цьому, Скаржник зазначає, що правовий висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2018 у справі № 548/981/15-ц, не може бути застосований у цій справі, з огляду на відмінність правовідносин, що склались між сторонами, а у зв'язку з тим, що саме іпотека та застава у цій справі припинилася на підставі судового рішення, а не у зв'язку з розірванням Кредитної угоди.

Якщо кредитний договір розірвано у судовому порядку, суд, який розглядає справу, пов'язану з невиконанням зобов'язання за цим договором, зокрема про звернення стягнення на предмет іпотеки, переданий в іпотеку поручителем, зобов'язаний надати оцінку встановленим рішенням суду обставинам щодо розірвання кредитного договору та наслідкам такого розірвання.

У разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються (частина друга статті 653 ЦК України). Якщо договір розривається у судовому порядку, зобов'язання припиняється з моменту набрання рішенням суду про розірвання договору законної сили (частина третя цієї статті).

Отже, розірвання кредитного договору припиняє його дію на майбутнє, але не впливає на факти укладення та дії цього договору включно до моменту його розірвання. Тому з моменту розірвання кредитного договору у позичальника залишається обов'язок повернути позивачеві заборгованість, нараховану за цим договором станом на день його розірвання, а кредитодавець втрачає право нараховувати передбачені кредитним договором проценти та неустойку за період після розірвання цього договору. Права й інтереси кредитодавця у правовідносинах з позичальником після розірвання кредитного договору забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання,

Такі висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2018 у справі № 548/981/15-ц (див. також постанову Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 у справі № 444/9519/12).

Після розірвання кредитного договору з огляду на те, що кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання, не припиняються окремі зобов'язання сторін, спеціально передбачені для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору (див. висновок Верховного Суду України, сформульований у постанові від 09.09.2015 у справі № 6-939цс15), але в обсязі, що відповідає заборгованості, яка існувала до моменту розірвання договору.

Відтак, розірвання кредитного договору має наслідком припинення на майбутнє зобов'язання кредитодавця та позичальника, а також припинення на майбутнє поруки і застави (іпотеки) за обов'язками позичальника, які можуть виникнути, зокрема, за статтею 625 ЦК України після такого розірвання. Порука та застава (іпотека) не припиняються за обов'язками позичальника щодо заборгованості за кредитом, процентів і неустойки, які існували на момент розірвання кредитного договору. Тобто, розірвання кредитного договору не є підставою для припинення поруки та застави (іпотеки), які можуть забезпечувати виконання зобов'язання, що виникло до моменту такого розірвання (пункт 77 постанови Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2018 у справі № 548/981/15-ц).

Розірвання договору іпотеки за судовим рішенням не припиняє тих зобов'язань іпотекодавця, які виникли у нього до моменту набрання чинності судовим рішенням. Така правова позиція викладена у пункті 20 постанови Верховного Суду від 29.11.2018 у справі 910/20450/17.

Постанова КГС ВС від 29.10.2019 у справі
№ 1/503-9/147
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85328978>)

7. Після переходу права власності на обтяжене іпотекою майно, відбувається зміна іпотекодавця, що може бути підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні, а не підставою для звернення з новим позовом до нового власника.

У справі №916/1645/18 Банк звернувся до Господарського суду Одеської області з позовом про звернення стягнення на предмет іпотеки, що належить Одеській міській раді згідно з рішенням суду про визнання цієї квартири відумерлою спадщиною.

Рішенням Господарського суду Одеської області від 11.12.2018, залишеним без змін постановою Південно-західного апеляційного господарського суду від 20.03.2019, у задоволенні позову відмовлено.

Статтею 23 Закону України "Про іпотеку" встановлено, що у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою. Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

В силу приписів ст. 608 ЦК України, зі смертю боржника припиняються лише ті зобов'язання, які нерозривно пов'язані з його особою і не можуть бути виконані іншою особою.

Враховуючи, що іпотечні зобов'язання пов'язані не з особою іпотекодавця, а з належним йому нерухомим майном, з його смертю іпотека не припиняється, а відповідний статус переходить до нового власника майна в силу прямої вказівки Закону.

Наведені положення свідчать, що у разі наявності судового рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки, зміна власника обтяженого іпотекою майном не свідчить про необхідність повторного доведення кредитором в судовому порядку наявності в нього відповідного права.

Отже, в даному випадку, враховуючи, що існує рішення суду, яким звернуто стягнуто на іпотечне майно, після переходу права власності на обтяжене іпотекою майно, відбулась зміна іпотекодавця, що може бути підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні, а не для звернення з новим позовом до нового власника.

Враховуючи, що позивачем належним чином не обґрунтовано за захистом якого свого порушеного або оспорюваного права чи законного інтересу він повторно звернувся до господарського суду з урахуванням наявності чинного рішення суду, яким аналогічний позов вже задоволено, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про безпідставність позову.

Постанова КГС ВС від 09.07.2019 у справі
№ 916/1645/18
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/82996675>)

8. Іпотека розповсюджується на всі складові частини та приналежності предмета іпотеки: поліпшення, складові частини та внутрішні системи, що існують на момент укладання договору іпотеки та виникатимуть у майбутньому.

У справі № 902/1414/13 Банк звернувся до Господарського суду Вінницької області з позовом до Приватного підприємства про стягнення з Підприємства в рахунок погашення заборгованості в сумі 49685375,57 грн за кредитними договорами шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України "Про виконавче провадження", за початковою ціною продажу предмету іпотеки, визначеною в процесі виконавчого провадження згідно з експертним висновком суб'єкта оціночної діяльності.

Рішенням Господарського суду Вінницької області від 27.10.2015, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 12.02.2019, в задоволенні позову відмовлено повністю.

Суди відмовили в позові з підстав внесення іпотекодавцем змін (добудова, реконструкція, зміна поштової адреси) до іпотечного майна в односторонньому порядку, тобто без згоди Іпотекодержателя, чим порушено право Банку на задоволення своїх

вимог за рахунок предмета іпотеки. Також, судами попередніх інстанцій залишено поза увагою те, що за умовами іпотечного договору іпотека розповсюджується на всі складові частини та приналежності предмета іпотеки: поліпшення, складові частини та внутрішні системи, що існують на момент укладання договору іпотеки та виникатимуть у майбутньому, тобто всі зроблені Іпотекодавцем в період дії договору іпотеки поліпшення, реконструкція, зміни, доробки тощо автоматично стають предметом іпотеки, відтак, незалежно від того, чи були внесені зміни до договору іпотеки у зв'язку з перебудовою, добудовою предмета іпотеки чи ні – іпотека поширюється й на таку реконструкцію

Згідно з частинами 2, 3, 7 статті 5 Закону України "Про іпотеку" (в редакції, чинній на час укладення іпотечного договору від 06.11.2007) предметом іпотеки також може бути об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору, за умови, що іпотекодавець може документально підтвердити право на набуття ним у власність відповідного нерухомого майна у майбутньому. Обтяження такого нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації у встановленому законом порядку незалежно від того, хто є власником цього майна на час укладення іпотечного договору. Частина об'єкта нерухомого майна може бути предметом іпотеки лише після її виділення в натурі і реєстрації права власності на неї як на окремий об'єкт нерухомості, якщо інше не встановлено цим Законом. Іпотека поширюється на частину об'єкта нерухомого майна, яка не може бути виділеною в натурі і була приєднана до предмета іпотеки після укладення іпотечного договору без реєстрації права власності на неї як на окремий об'єкт нерухомості. Предметом іпотеки може бути право оренди чи користування нерухомим майном, яке надає орендарю чи користувачу право будувати, володіти та відчужувати об'єкт нерухомого майна. Таке право оренди чи користування нерухомим майном для цілей цього Закону вважається нерухомим майном.

Враховуючи положення статей 5, 16, 23 Закону України "Про іпотеку" та пункти 4.1.2, 4.2.3, 7.4 іпотечного договору від 06.11.2007, які помилково не враховано судами попередніх інстанцій, колегія суддів вважає, що збільшена відповідачем площа торгово-офісного комплексу в результаті самочинної реконструкції, здійсненої у 2012 році, не є новоствореним об'єктом нерухомого майна, який може бути виділений в натурі, а є лише частиною об'єкта нерухомого майна, на яку (частину) поширюється іпотека (наведена правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 27.03.2018 по справі №921/79/17-г/4).

При цьому новоствореним об'єктом нерухомості може вважатись виключно такий, що був створений без прив'язок до іншого, вже існуючого нерухомого майна, без використання його складових структурних елементів. Тобто, неможливо визнати новоствореним нерухомим майном об'єкт нерухомого майна, що являє собою вже існуючий об'єкт нерухомості зі зміненими зовнішніми та внутрішніми параметрами (наведена правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 06.07.2016 по справі №6-1213цс16 та постанові Верховного Суду від 18.04.2018 по справі

№910/4650/17).

Постанова КГС ВС від 11.06.2019 у справі
№ 902/1414/13
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82498833>)

(Аналогічний висновок у постанові КГС ВС від
06.02.2020 у справі № 916/2828/18)
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87515722>)

9. Суди не наділені повноваженнями звертати стягнення на предмет іпотеки шляхом визнання права власності на нього за іпотекодержателем.

У справі № 925/1387/15 Банк звернувся до Господарського суду Черкаської області з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю в якому просило в рахунок часткового погашення заборгованості за Генеральним кредитним договором звернути стягнення на предмет іпотеки шляхом визнання права власності на нежитлові приміщення.

В договорі був визначений порядок звернення стягнення на предмет іпотеки у разі набуття іпотекодержателем права на таке звернення за вибором іпотекодержателя, а саме за рішенням суду або в позасудовому порядку шляхом переходу до іпотекодержателя права власності на предмет іпотеки, продажу предмета іпотеки. У зв'язку з неналежним виконанням умов договору у боржника виникла заборгованість за кредитним договором. В подальшому, між третьою особою (первісний кредитор) та позивачем (Банком) було укладено договір купівлі-продажу прав вимоги, за умовами якого продавець продає (відступає) права вимоги та передає їх покупцю, а покупець – купує права вимоги.

Рішенням господарського суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, звернуто стягнення на предмет іпотеки шляхом передачі у власність іпотекодержателю (Банку) предмету іпотеки за іпотечним договором.

Скаржник аргументуючи касаційну скаргу тим, що судами не враховано, що позивачем неправильно обрано спосіб захисту своїх прав, а задоволення позову про звернення стягнення на майно шляхом визнання права власності на обтяжене іпотекою майно, є порушенням вимог статті 39 Закону України "Про іпотеку".

Колегія суддів КГС ВС у даній справі дійшла до висновку, що сторони у договорі чи відповідному застереженні можуть передбачити як передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в позасудовому порядку, так і надання іпотекодержателю права від свого імені продати предмет іпотеки як за рішенням суду, так і на підставі відповідного застереження в договорі про задоволення вимог іпотекодержателя чи застереження в іпотечному договорі на підставі договору купівлі-продажу.

Таким чином, передача іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки відповідно до статей 36, 37 Закону України "Про іпотеку" є способом позасудового врегулювання, який здійснюється за згодою сторін без звернення до суду, натомість з урахуванням вимог статей 328, 335, 392 ЦК України у контексті статей 36, 37 Закону України "Про іпотеку", суди не наділені повноваженнями звертати стягнення на предмет іпотеки шляхом визнання права власності на нього за іпотекодержателем.

Аналогічну правову позицію наведено у постановках Великої Палати Верховного Суду від 21.03.2018 у справі № 760/14438/15-ц, від 23.05.2018 у справі № 916/5073/15, від 29.05.2018 у справі № 369/238-15-ц та від 13.03.2019 у справі № 520/7281/15-ц і колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду не вбачає підстав відступати від неї.

Постанова КГС ВС від 11.09.2019 у справі
№ 925/1387/15
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84284499>)

10. Не зазначення у резолютивній частині рішення суду початкової ціни предмета іпотеки в грошовому вираженні не має вирішального значення та не тягне за собою безумовного скасування судових рішень.

У справі №910/17744/17 Національний банк України звернувся до Господарського суду міста Києва з позовом до ПАТ "Агрохолдинг Авангард" про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Рішенням Господарського суду міста Києва позов задоволено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що позивачем доведено прострочення кредитних зобов'язань ПАТ "Комерційний банк "Фінансова ініціатива" та настання підстав для звернення стягнення на предмет іпотеки, водночас, доказів сплати боргу суду не надано.

При цьому, початкову ціну продажу предмету іпотеки судом першої інстанції у рішенні встановлено на підставі даних щодо оцінки спірного нерухомого майна, проведеної ТОВ "Консалтингова компанія "Увекон" на замовлення НБУ.

Постановою Північного апеляційного господарського суду рішення Господарського суду міста Києва від 22.08.2018 змінено. Звернуто стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором шляхом продажу предмету іпотеки на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження за початковою ціною, встановленою на рівні, не нижчому за звичайні ціни на цей вид майна, на підставі оцінки, проведеної суб'єктом оціночної діяльності/незалежним експертом на стадії оцінки майна під час проведення виконавчих дій згідно Закону України "Про виконавче провадження".

За висновком суду апеляційної інстанції, оскільки в ході розгляду справи сторони не

дійшли згоди про вартість предмета іпотеки, яка могла б стати початковою ціною його реалізації, правильним буде встановити спосіб реалізації предмета іпотеки шляхом продажу на прилюдних торгах із визначеннями вартості майна у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України "Про виконавче провадження", що не суперечить нормам Закону України "Про іпотеку".

Статтею 39 Закону України "Про іпотеку" визначено, що у разі задоволення судом позову про звернення стягнення на предмет іпотеки в рішенні суду зазначаються: загальний розмір вимог та всі його складові, що підлягають сплаті іпотекодержателю з вартості предмета іпотеки; опис нерухомого майна, за рахунок якого підлягають задоволенню вимоги іпотекодержателя; заходи щодо забезпечення збереження предмета іпотеки або передачі його в управління на період до його реалізації (у разі необхідності); спосіб реалізації предмета іпотеки; пріоритет та розмір вимог інших кредиторів, які підлягають задоволенню з вартості предмета іпотеки; початкова ціна предмета іпотеки для його подальшої реалізації.

Виходячи зі змісту поняття "ціна", як форми грошового вираження вартості товару, послуг тощо, аналізу норм ст. 38, 39 Закону України "Про іпотеку" можна зробити висновок, що у розумінні норми ст. 39 Закону України "Про іпотеку" встановлення початкової ціни предмету іпотеки у грошовому вираженні визначається за процедурою, передбаченою ч. 6 ст. 38 цього Закону.

Згідно з ч. 3 ст. 61 Закону України "Про виконавче провадження" початкова ціна продажу нерухомого майна визначається в порядку, встановленому статтею 57 цього Закону.

Відповідно до ст. ст. 19, 57 Закону України "Про виконавче провадження" сторони виконавчого провадження під час здійснення виконавчого провадження не позбавлені можливості заявляти клопотання про визначення вартості майна, тобто визначення іншої ціни предмета іпотеки, ніж буде зазначена в резолютивній частині рішення суду, якщо наприклад, така вартість майна змінилася.

З урахуванням наведеного, у спрах цієї категорії лише не зазначення у резолютивній частині рішення суду початкової ціни предмета іпотеки в грошовому вираженні не має вирішального значення та не тягне за собою безумовного скасування судових рішень.

Аналогічна правова позиція викладена у постановках Великої Палати Верховного Суду від 21.03.2018 у справі 235/3619/15-ц та від 05.09.2018 у справі №202/30076/13-ц.

Постанова КГС ВС від 12.06.2019 у справі
№ 910/17744/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82461151>)

11. Іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна.

У справі №904/9896/17 Банк звернувся до суду з позовом до Товариства про визнання звернення стягнення на предмет іпотеки.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідач не виконав своїх зобов'язань за кредитним договором в частині сплати кредитного боргу, що підтверджується судовим рішенням. Проте після укладення іпотечного договору відповідач самовільно здійснив реконструкцію предмета іпотеки, що призвело до зміни його технічних характеристик та майно відчужено на користь ОСОБА_2 та ОСОБА_1. Оскільки правочини з відчуження іпотечного майна без згоди іпотекодержателя є недійсними в силу статті 12 Закону України "Про іпотеку", тобто нікчемними, то внаслідок їх укладення треті особи не набули речових прав на іпотечне майно. У зв'язку з чим позивач має право на задоволення своїх вимог шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, який внаслідок нікчемності правочинів про відчуження цього майна не вибував із власності відповідача.

Рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 26 березня 2018 року позов задоволений.

Суд першої інстанції констатував наявність у позивача права на задоволення грошових вимог до відповідача за рахунок предмета іпотеки внаслідок невиконання останнім кредитних зобов'язань. Оскільки відповідач без згоди позивача, як іпотекодержателя, здійснив реконструкцію предмета іпотеки та новий змінений об'єкт утворений з прив'язкою до вже існуючої забудови, то на реконструйоване майно поширюється дія іпотеки.

Постановою Центрального апеляційного господарського суду від 20 лютого 2020 року рішення суду першої інстанції скасовано, у позові відмовлено.

За наслідками дослідження змісту проведеної у справі на стадії апеляційного перегляду судової будівельно-технічної експертизи суд апеляційної інстанції встановив, що нерухоме майно, передане відповідачем в іпотеку за договором та нерухоме майно, право власності на яке набуто за договором купівлі-продажу від, є двома окремими не пов'язаними між собою об'єктами нерухомості. У зв'язку з чим на нерухоме майно, яке є предметом заявлених у даній справі позовних вимог, не поширюються положення статті 23 Закону України "Про іпотеку".

Апеляційний суд також зауважив, що, звернувши стягнення на майно, власниками якого на момент подання позову є треті особи, суд першої інстанції не врахував, що саме вони повинні бути належними відповідачами у справі, проте вимог до них позивач не заявляв, а визначив їх процесуальний статус в якості третіх осіб без самостійних вимог на предмет спору.

Верховний Суд констатував, що суд апеляційної інстанції (рівно як і суд першої інстанції, проте з протилежним висновком по суті спору) головним для вирішення спору визначив питання чи є нерухоме майно, що набуто у власність третіми особами та є предметом позовних вимог банку у даній справі таким, що створено внаслідок реконструкції майна, переданого відповідачем в іпотеку за договором.

У той же час апеляційний господарський суд, не звернув уваги на таке.

Відповідно до частини 1 статті 33 Закону України "Про іпотеку" іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання.

При цьому згідно з частинами 1, 2 статті 23 Закону України "Про іпотеку" у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Відтак іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна.

Отже, у разі вибуття заставного майна з власності іпотекодавця, законодавством встановлено механізм захисту прав іпотекодержателя шляхом перенесення всіх прав та обов'язків іпотекодавця на особу, до якої перейшло право власності на майно. У такому випадку у разі невиконання позичальником своїх кредитних зобов'язань іпотекодержатель в силу частини 1 статті 33 Закону України "Про іпотеку" має право задовольнити свої вимоги за рахунок іпотечного майна шляхом заявлення позовних вимог про звернення стягнення на предмет іпотеки до особи, яка є власником іпотечного майна на момент заявлення таких вимог

Постанова КГС ВС від 24.06.2020 у справі
№ 904/9896/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90025246>)

(аналогічна правова позиція висловлена і у постановках КГС ВС від 07.05.2019 у справі № 926/3371/17, від 23.01.2020 у справі № 916/2558/18, від 18.04.2019 у справі № 15/5009/1800/11, від 05.05.2020 у справі № 161/6253/15-ц)

12. Припинення іпотеки у зв'язку з припиненням основного зобов'язання за Кредитним договором.

Товариство звернулося до господарського суду Рівненської області з позовом до Банку про: визнання припиненим іпотечного договору у зв'язку з припиненням основного зобов'язання; зобов'язання відповідача вчинити дії щодо державної реєстрації відомостей про припинення іпотеки.

Позовні вимоги обґрунтовані припиненням основного зобов'язання за Кредитним договором, яке забезпечене іпотекою, у зв'язку з чим іпотека за іпотечним договором є припиненою.

Відповідно до частин першої, другої статті 1054 ЦК України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. До відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфа 1 (Позика) цієї глави (Позика. Кредит. Банківський вклад), якщо інше не встановлено цим параграфом і не впливає із суті кредитного договору.

Згідно з частиною першою статті 1050 ЦК України якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до статті 625 цього Кодексу.

За приписами частини другої статті 1050 ЦК України, якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то у разі прострочення повернення чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу.

Частиною першою статті 1048 ЦК України передбачено, що позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором.

У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики.

У відповідності до частини першої статті 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться

Згідно з приписами статті 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Виконання зобов'язання може забезпечуватися, зокрема, заставою (частина перша статті 546 ЦК України).

Іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи (частина перша статті 575 ЦК України).

Застава (іпотека) є додатковим способом забезпечення виконання, а тому такі правовідносини щодо встановлення забезпечення матимуть юридичне значення тільки тоді, коли матимуть юридичну силу основні зобов'язання.

Поряд з іпотекою, акцесорним (додатковим) характером володіє і неустойка, яка, будучи цивільно-правовою санкцією, у всіх випадках є елементом самого забезпеченого зобов'язання.

Отже, Банк використав право вимоги дострокового повернення всієї суми кредиту, що залишилася несплаченою, а також сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 ЦК України, пені за порушення умов Кредитного договору, звернувшись у 2014 році до суду з позовом про примусове солідарне стягнення цих коштів з боржника та з поручителя у судовому порядку.

Таким чином, кредитор на власний розсуд змінив умови основного зобов'язання щодо строку дії Кредитного договору, періодичності платежів, порядку сплати процентів за кредитом, а також неустойки, з чим погодився й суд, задовольнивши позовні вимоги Банка у справі № 569/5813/14-ц (аналогічна правова позиція викладена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 31.10.2018 зі справи № 202/4494/16-ц).

Касаційний господарський суд звернувся до правової позиції, викладеної у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 у справі № 444/9519/12 та постанові від 31.10.2018 № 202/4494/16-ц, згідно з якою припис абзацу 2 частини першої статті 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише у межах погодженого сторонами строку кредитування. Право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом, а також обумовлену Кредитним договором неустойку припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною другою статті 1050 ЦК України. В охоронних правовідносинах права та інтереси позивача забезпечені частиною другою статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання (постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 у справі № 444/9519/12).

Рішення суду про стягнення кредитної заборгованості саме по собі свідчить про закінчення строку дії договору, відповідно, враховуючи правову природу іпотеки як похідного зобов'язання від основного зобов'язання та пряму залежність від його умов, на правовідносини, що виникають після ухвалення рішення про стягнення заборгованості іпотека не поширюється, якщо інше не встановлено іпотечним договором (у зазначеному висновку Касаційний господарський суд враховує позицію, викладену у постанові Великої Палати Верховного Суду від 31.10.2018 зі справи № 202/4494/16-ц). Зазначене безпідставно не враховано скаржником у доводах касаційної скарги.

Отже, звернувшись з даним позовом до суду, позивач прагнув досягти правової визначеності, тобто прагне підтвердження судом припинення у Банка права застави (іпотеки) на майно, у зв'язку з чим належним способом захисту є визнання іпотеки за Іпотечним договором припиненою. Проте, з урахуванням матеріалів справи, суті спірних правовідносин, суди попередніх інстанцій обґрунтовано захистили право та інтерес позивача в обраний останнім спосіб захисту, який, у даному випадку, є ефективним та не суперечить закону.

Постанова КГС ВС від 05.03.2020 у справі
№ 918/319/19
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/88050878>)

13. Припинення основного зобов'язання внаслідок ліквідації юридичної особи, яка виступає боржником у такому зобов'язанні, не припиняє права застави (іпотеки) на майно.

У справі №910/2815/19 Приватне підприємство звернулося до суду з позовом до Банку в особі уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію та до товариства з обмеженою відповідальністю " про визнання припиненим договором іпотеки.

Позов мотивовано тим, що нерухоме майно (нежитлова будівля) належне ПП на праві власності, незаконно перебуває під обтяженням (іпотекою) за договором іпотеки за кредитним договором, до якого позивач не має ніякого відношення.

Також позивач вказує, що на час набуття позивачем права власності на вказане нерухоме майно ПП не було відомо про таке обтяження, оскільки інформація щодо нього у Державному реєстрі іпотек та Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єкта на той час була відсутня.

Позивач вважає, що договір іпотеки є припиненим, оскільки припинена діяльність ТОВ (боржника за кредитним договором) у судовому порядку, про що до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань внесений відповідний запис.

Крім того, на думку позивача, договір іпотеки є припиненим у силу положень ч. 1 ст. 17 Закону України "Про іпотеку", у зв'язку із закінченням строку дії іпотечного договору.

Рішенням господарського суду міста Києва від 29.07.2019 у справі №910/2815/19 відмовлено позивачеві у задоволенні позовних вимог.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 15.10.2019 у справі №910/2815/19 скасовано рішення господарського суду міста Києва від 29.07.2019 та прийнято нове, яким позов задоволено.

Верховний Суд зазначив, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про іпотеку» у випадку, коли іпотекодавець передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи-боржника перед іпотекодержателем, він є майновим поручителем. Отже, в даному випадку іпотека є конгломератним різновидом таких видів забезпечення виконання зобов'язання як порука та застава.

Верховний Суд констатував, що припинення основного зобов'язання внаслідок ліквідації юридичної особи боржника за цим зобов'язанням не припиняє поруки (та, відповідно, іпотеки як різновиду поруки), якщо кредитор реалізував своє право на стягнення заборгованості до припинення юридичної особи боржника.

Верховний Суд погоджується з висновками суду першої інстанції і відзначає, що оскільки право на звернення стягнення на предмет іпотеки (шляхом звернення до суду з позовом, за результатами розгляду справи за яким ухвалено судові рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки) було реалізоване кредитором ПАТ "Родовід банк" до ліквідації боржника ТОВ "СП "Відродження", то ліквідація останнього не свідчить про припинення іпотеки.

Верховний Суд також погодився з висновками місцевого суду про те, що пункт спірного договору іпотеки передбачає, що договір набирає чинності з моменту його підписання сторонами і нотаріального посвідчення і діє до повного розрахунку боржника/іпотекодавця із іпотекодержателем за основним зобов'язанням (кредитним договором.). Тобто, вказаною умовою договору іпотеки встановлена дія цього правочину - до повного розрахунку боржника/іпотекодавця із іпотекодержателем за основним зобов'язанням.

Верховний Суд також погодився з обґрунтованими висновками суду першої інстанції про те, що звернення стягувача до Державної виконавчої служби з метою задоволення своїх вимог у порядку Закону України "Про виконавче провадження" є правом стягувача (банку), а не його обов'язком.

Виходячи з викладеного, Верховний Суд констатував, що суд апеляційної інстанції дійшов хибних висновків про те, що у зв'язку з ліквідацією ТОВ вищевказаний договір іпотеки є припиненим.

Постанова КГС ВС від 20.02.2020 у справі
№ 910/2815/19
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87838969>)

14. Якщо предметом спору є звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором, укладеним для забезпечення зобов'язання за кредитним договором, сторонами якого є юридична особа як кредитор та фізична особа - позичальник, такий спір має розглядатися за правилами господарського судочинства, незважаючи на те, що сторонами спору є юридична та фізична особа - сторони іпотечного договору

У справі № 910/6380/19 Публічне акціонерне товариство звернулося до Господарського суду міста Києва з позовом до фізичної особи про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Згідно з ухвалою Господарського суду міста Києва від 22.05.2019 у справі позовну заяву ПАТ "Українська Інноваційна Компанія" до фізичної особи про звернення стягнення на предмет іпотеки прийнято та направлено за виключною підсудністю до Господарського суду Київської області.

Ухвалу місцевого господарського суду аргументовано тим, що позивач заявив вимоги про звернення стягнення на предмет іпотеки (земельні ділянки), належний відповідачу розташований за адресою: Київська область, Бориспільський район, Кіровська сільська рада, тому з огляду на положення статті 30 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК України) відповідно до правил виключної підсудності цей спір повинен розглядатися за місцезнаходженням нерухомого майна, а саме Господарським судом Київської області.

Північний апеляційний господарський суд постановою від 05.09.2019 у справі № 910/6380/19 ухвалу Господарського суду міста Києва від 22.05.2019 скасував, а провадження у цій справі закрити на підставі пункту 1 частини 1 статті 231 ГПК України, зазначивши, що спір у цій справі за суб'єктивним складом сторін має бути розглянуто за правилами цивільного судочинства.

Правову позицію щодо юрисдикції спору у правовідносинах, подібних до правовідносин у цій справі, вже наведено, зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 02.10.2018 у справі № 910/1733/18 (провадження № 12-170гс18), від 19.03.2019 у справі № 904/2526/18 (провадження 12-272гс18).

Так, за змістом пункту 1 частини 1 статті 20 цього Кодексу господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною 2 цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема: справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи

та (або) фізичні особи - підприємці.

З аналізу наведеної вище норми вбачається, що законодавець відніс до юрисдикції господарських судів справи: 1) у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та 2) у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці.

За змістом частини 1 статті 546 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком.

Так, відповідно до частин 1, 3 статті 575 цього Кодексу іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи; правила про іпотеку землі та інші окремі види застав встановлюються законом.

Згідно з частиною 1 статті 576 ЦК України предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення.

Правовідносини у цьому спорі виникли стосовно договору іпотеки, укладеного для виконання кредитного договору, сторонами якого є юридична особа та фізична особа - підприємець.

У постановах від 02.10.2018 у справі № 910/1733/18 (провадження 12-170гс18), від 19.03.2019 у справі № 904/2526/18 (провадження 12-272гс18) Велика Палата Верховного Суду наголосила, що до юрисдикції господарських судів належать справи щодо розгляду спорів стосовно правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, якщо сторонами цього основного зобов'язання є юридичні особи та (або) фізичні особи - підприємці. У цьому випадку суб'єктний склад сторін правочинів, укладених для забезпечення виконання основного зобов'язання, не має значення для визначення юрисдикції господарського суду щодо розгляду відповідної справи.

Оскільки предметом спору у цій справі є звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором, укладеним для забезпечення зобов'язання за кредитним договором, сторонами якого є юридична особа як кредитодавець і фізична особа - підприємець як позичальник, такий спір має розглядатися за правилами господарського судочинства, незважаючи на те, що сторонами спору є юридична та фізична особа - сторони іпотечного договору.

Постанова КГС ВС від 14.01.2020 у справі
№ 910/6380/19
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86660784>)

Крім того, справа, розгляд якої ініційований за правилами господарського судочинства, має бути розглянута господарським судом також і у разі, якщо в процесі розгляду цієї справи у зв'язку із внесенням змін у законодавство вона стала такою, що не належить до юрисдикції господарського суду, і відповідним законом не врегульовано спеціального порядку передачі таких справи на цій підставі на розгляд суду іншої юрисдикції.

Постанова КГС ВС від 26.12.2019 у справі
№ 914/1325/17
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86141075>)

15. Під можливістю довідатись про порушення права або про особу, яка його порушила, слід розуміти передбачувану неминучість інформування особи про такі обставини, або існування в особи певних зобов'язань, як міри належної поведінки, в результаті виконання яких вона мала б змогу дізнатись про відповідні протиправні дії та того, хто їх вчинив (позовна давність).

Так, у справі №916/2828/18, Банк звернувся до господарського суду з позовом до Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Одеській області. В позовних вимогах банк просив визнати за ним право іпотеки на нежитлові приміщення офісу, що належать на праві власності Управлінню виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Одеській області та в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором звернути стягнення на предмет іпотеки.

Згідно з Технічним паспортом, квартира, що була предметом іпотеки за іпотечним договором була повністю переобладнана в офісне приміщення.

За твердженням позивача відповідно до інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна власником предмета іпотеки є Управління виконавчої дирекції фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Одеській області. У зв'язку з переходом права власності на предмет іпотеки до Управління виконавчої дирекції фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Одеській області останній відповідно до статті 23 Закону України "Про іпотеку" набув статус іпотекодавця, має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором.

В забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, укладеним між банком та фізичною особою, між банком та поручителем було укладено іпотечний договір.

05.12.2007 між Управлінням виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від

нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Одеській області та іпотекодавцем було укладено договір купівлі-продажу нерухомого майна. Тобто за цим договором було відчужене майно, яке є предметом іпотеки за іпотечним договором. Через відмову іпотекодавця від нотаріального посвідчення зазначеного договору купівлі-продажу, покупець звернувся до суду загальної юрисдикції з позовом про визнання дійсним договору купівлі-продажу. Рішенням суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, було визнано право власності на нерухоме майно.

Рішенням суду у цивільній справі від 21.01.2016 за позовом банку до іпотекодавця, звернуто стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором.

У зв'язку з невиконанням позичальником та поручителями своїх зобов'язань зі сплати заборгованості за кредитним договором та невиконанням ними рішення районного суду про стягнення з них кредитної заборгованості, а також після того як банку стало відомо про зміну власника іпотечного майна, банк звернувся до господарського суду з позовом до Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Одеській області про визнання права іпотеки та звернення стягнення на предмет іпотеки.

Рішенням місцевого господарського суду відмовлено у задоволенні позовних вимог у повному обсязі. Апеляційний господарський суд не погодився з висновком місцевого господарського суду щодо неможливості задоволення позовних вимог у цій справі, дійшов висновку про обґрунтованість позовних вимог, змінивши мотивувальну частину, проте, відмовив у задоволенні позову з огляду на те, що позовні вимоги були заявлені після спливу строку позовної давності.

Колегія судів КГС ВС у даній справі дійшла до висновку що, в порушення умов іпотечного договору за відсутності згоди іпотекодержателя предмет іпотеки був відчужений, змінився власник іпотечного майна, а також змінилися і характеристики предмету іпотеки внаслідок його реконструкції та зміни його призначення (з житлового на нежитлове). Тобто існує невизначеність у належному позивачу праві іпотеки за іпотечним договором укладеним між позивачем та іпотекодавцем щодо предмета іпотеки та його власника, що свідчить про порушення права іпотеки позивача за іпотечним договором, яке підлягає захисту.

Наявність рішення районного суду від 21.01.2016 у цивільній справі про звернення стягнення на предмет іпотеки не свідчить про відсутність порушеного права позивача з огляду на те, що це рішення стосувалося предмету іпотеки – квартири, якої вже не існує у зв'язку з її переобладнанням у нежитлове приміщення, та було ухвалене щодо іпотекодавця (фізичної особи), яка з 19.02.2008 вже не була власником предмета іпотеки і на час прийняття рішення у справі померла

Відповідно до частин першої та другої статті 23 Закону України "Про іпотеку" у разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку,

якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою. Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Отже відповідно до норм Закону України “Про іпотеку” іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна.

Крім того у зв'язку з переобладнанням квартири в офісне приміщення та зміною призначення нерухомого майна (предмета іпотеки) з житлового на нежитлове за відповідачем у справі, була здійснена державна реєстрація права приватної власності на нежитлові приміщення офісу.

При цьому, слід зазначити, що новоствореним об'єктом нерухомості може вважатись виключно такий, що був створений без прив'язок до іншого, вже існуючого нерухомого майна, без використання його складових структурних елементів. Тобто, неможливо визнати новоствореним нерухомим майном об'єкт нерухомого майна, що являє собою вже існуючий об'єкт нерухомості зі зміненими зовнішніми та внутрішніми параметрами.

Отже нежитлові приміщення офісу є предметом іпотеки за іпотечним договором, характеристики якого були змінені в результаті реконструкції одного й того самого об'єкту та на зазначені нежитлові приміщення офісу, власником якого є відповідач, поширюється дія іпотеки на підставі іпотечного договору.

Крім того, як встановили суди попередніх інстанцій, відповідач заявив про застосування до позовних вимог у цій справі строку позовної давності, оскільки позивач заявив позовні вимоги у цій справі поза межами трирічного строку позовної давності від дати невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання.

В даному питанні, колегія КГС ВС зазначила наступне – Право задовольнити забезпечені іпотекою вимоги за рахунок предмета іпотеки виникло у кредитора у зв'язку з невиконанням боржником вимоги про дострокове повернення кредиту в повному обсязі.

Отже у спірних правовідносинах позивач міг пред'явити позов до іпотекодавця про звернення стягнення на іпотечне майно протягом трьох років, починаючи від дати невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання, а саме по закінченню тридцяти днів після отримання вимоги про дострокове повернення кредиту в повному обсязі (наведена правова позиція викладена у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.04.2018 у справі № 922/4461/14).

Початок перебігу позовної давності обчислюється за правилами статті 261 Цивільного кодексу України, частина перша якої пов'язує його з днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Порівняльний аналіз термінів “довідався” та “міг довідатися”, що містяться в статті 261 Цивільного кодексу України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов'язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який

позивач не знав про порушення свого цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо. Позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права, що також впливає із загального правила, встановленого статтею 74 Господарського процесуального кодексу України, про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на котрі вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше.

За змістом статті 261 Цивільного кодексу України законодавець виходить не тільки з безпосередньої обізнаності особи про факти порушення її прав, а й об'єктивної можливості цієї особи знати про ці факти. Якщо встановити день, коли особа довідалась про порушення права або про особу, яка його порушила, неможливо, або наявні докази того, що особа не знала про порушення права, хоч за наявних умов повинна була знати про це, перебіг позовної давності починається від дня, коли особа повинна була довідатися про порушення свого права. Під можливістю довідатись про порушення права або про особу, яка його порушила, в цьому випадку слід розуміти передбачувану неминучість інформування особи про такі обставини, або існування в особи певних зобов'язань, як міри належної поведінки, в результаті виконання яких вона мала б змогу дізнатись про відповідні протиправні дії та того, хто їх вчинив. (Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 21.03.2018 у справі № 57/314-6/526-2012).

Постанова КГС ВС від 06.02.2020 у справі
№ 916/2828/18
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87515722>)

16. Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним.

У справі №911/1382/18 Товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до Банку з позовом про визнання недійсним Договору іпотеки

Позовні вимоги мотивовані тим, що укладення Договору іпотеки відбулося внаслідок введення Відповідачем в оману Позивача внаслідок змови представників Банку та керівника учасника Товариства, які шляхом обману вчинили цей правочин в інтересах Банку з метою приховання факту незабезпеченості кредиту, що дозволило Банку пройти аудиторську перевірку. Укладення Договору іпотеки відбулося з порушенням банківської таємниці посадовими особами Банку та її розголошенням під час укладення цього Договору. Майно Товариства було передано в іпотеки із завищенням його оцінки. Спірний Договір іпотеки був укладений на захист інтересів Банку та жодним чином не виявляв волю ні іпотекодавця, ні самого боржника, який і на сьогоднішній день фактично не знає про цей Договір. Крім того, Позивач зазначив, що Відповідач не повідомив про

факт порушення Компанією умов кредитування, приховавши цей факт, тим самим фактично з моменту укладення цього Договору іпотеки поставив у скрутне становище Товариство.

Господарський суд міста Києва рішенням, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду, у задоволенні позову відмовив повністю.

Судові рішення мотивовані відсутністю достатніх та достовірних доказів наявності в діях Відповідача умисного введення в оману Позивача під час укладення спірного Договору іпотеки стосовно обставин, які мають істотне значення. Під час укладення цього Договору сторонами дотримано всі вимоги щодо свободи волевиявлення, форми, наявності істотних умов, що передбачені вимогами цивільного та господарського законодавства. Таким чином, Позивач не довів наявності таких обставин укладення Договору іпотеки, з якими законодавство пов'язує можливість визнання цього правочину недійсним.

Згідно з частиною першою статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу.

Відповідно до статті 230 ЦК України якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (частина перша статті 229 цього Кодексу), такий правочин визнається судом недійсним. Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування.

Сторона, яка застосувала обман, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину.

Частиною першою статті 229 ЦК України передбачено, що, якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом.

Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкоджати вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування.

Виходячи із змісту зазначеної норми, правочин визнається вчиненим внаслідок обману у разі навмисного введення іншої сторони в оману щодо обставин, які впливають на

вчинення правочину.

Наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману. Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення.

Суб`єктом введення в оману є сторона правочину як безпосередньо, так і через інших осіб за домовленістю.

Подібний висновок викладений у постанові Верховного Суду України від 29.04.2014 у справі № 3-11гс14.

Разом з цим, відповідно до пункту 2 частини першої статті 18 Закону України "Про іпотеку" іпотечний договір повинен містити такі істотні умови як зміст і розмір основного зобов'язання, строк і порядок його виконання та/або посилання на правочин, у якому встановлено основне зобов'язання.

Таким чином, враховуючи, що судами не досліджені зазначені докази та не надано оцінки обставинам справи, які мають бути встановлені на їх підставі, висновки місцевого та апеляційного господарських судів про відсутність підстав для висновку про те, що спірний правочин вчинений внаслідок обману та, відповідно, підстав для застосування передбачених законом наслідків є передчасними та такими, що прийняті за неповного встановлення усіх істотних обставин справи.

Постанова КГС ВС від 10.12.2019 у справі
№ 911/1382/18
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86430894>)

17. Довготривалі та безрезультатні дії з продажу іпотечного майна порушують права як боржника так і майнового поручителя на законне очікування прийняття предмета іпотеки в рахунок погашення заборгованості, покладають на іпотекодавця надмірний, неспіврозмірний тягар та штучно збільшують заборгованість боржника за кредитним договором

У справі №922/2827/18 Товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до Господарського суду Харківської області з позовом до Банку про припинення іпотеки нежитлової будівлі.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що відповідач, як іпотекодержатель, не скористався своїм правом придбання предмета іпотеки за результатами третіх прилюдних торгів, що відповідно до ч. 3 ст. 49 Закону України "Про іпотеку" є підставою для припинення договору іпотеки за рішенням суду.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 10.01.2019 у справі

№922/2827/18, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 29.05.2019, у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Суд дійшов висновку, що позивачем не надано доказів наявності безумовних підстав для припинення іпотеки, а посилання останнього на необхідність припинення іпотеки на підставі ч.ч.1, 3 ст. 49 Закону України "Про іпотеку" є безпідставними з юридичної точки зору та ґрунтуються на довільному тлумаченні вимог чинного законодавства.

Скасовуючи судові рішення та направляючи справу на новий розгляд, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначив наступне.

За приписами ст. 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Частинами 1, 2 ст. 590 ЦК України визначено порядок дій заставодержателя (іпотекодержателя) щодо захисту свого права у разі, коли основне зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін). У такому разі заставодержатель набуває право звернення до суду з позовною заявою про звернення стягнення на предмет застави.

Застава як окремий спосіб забезпечення зобов'язання регулюється параграфом 6 глави 49 ЦК України, законами України «Про заставу», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», «Про іпотеку», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Окремим видом застави є іпотека (ст. 575 ЦК України).

Закон України «Про іпотеку» є спеціальним законом щодо врегулювання правовідносин з приводу іпотечного майна.

Як вбачається із Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг" від 22.09.2011 № 3795-VI (набрав чинності 16.10.2011), в ньому містяться норми, що стосуються регулювання різних за своєю природою правовідносин.

Означеним Законом, зокрема, внесені зміни до ст.49 Закону України "Про іпотеку" щодо можливості призначення третіх прилюдних торгів, та встановлено, що, якщо іпотекодержатель не скористався правом, передбаченим ч. 1 цієї статті, за результатами третіх прилюдних торгів, іпотека може бути припиненою за рішенням суду.

Прикінцевими положеннями Закону України від 22.09.2011 № 3795-VI передбачено, що він набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування (п.1), а п. 2 встановлено, що дія цього Закону не поширюється на кредитні договори, укладені до набрання ним чинності.

Згідно ч.1 ст.58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Поряд з цим, в силу іпотеки право іпотекодержателя одержати задоволення за рахунок

заставленого майна виникає не з моменту укладення ним договорів кредиту чи іпотеки, а в разі невиконання боржником (іпотекодавцем) своїх зобов'язань.

Враховуючи встановлені обставини, судами попередніх інстанцій вірно, в даному випадку, були застосовані приписи ст. 49 Закону України «Про іпотеку» в редакції Закону України від 22.09.2011 № 3795-VI, що вказує на необґрунтованість доводів скаржника щодо застосування судами попередніх інстанцій до спірних правовідносин невірної редакції Закону.

За змістом ст. 11 Закону України «Про іпотеку» майновий поручитель (іпотекодавець) несе відповідальність перед іпотекодержателем за невиконання боржником основного зобов'язання в межах вартості предмета іпотеки.

Положення ст. 17 цього Закону містить перелік підстав припинення іпотеки, аналогічний із закріпленим у ст. 593 ЦК України.

Статтю 17 Закону України «Про іпотеку» встановлені підстави припинення іпотеки до яких зокрема належать: припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; реалізації предмета іпотеки; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрати переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її, та інші підстави, передбачені цим Законом.

Аналізуючи положення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 129 Конституції України та статті 7 ГПК України, однією із засад судочинства є рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Отже, приймаючи рішення, суд повинен враховувати інтереси всіх сторін у справі, надати належну оцінку викладеним сторонами доводам та надавати оцінку викладеним доводам та наявним доказам у справі у їх сукупності.

При цьому, ст. 49 Закону України "Про іпотеку" (у визначеній редакції) передбачено право суду припинити іпотеку, якщо іпотекодержатель не скористався правом заліку своїх забезпечених вимог в рахунок ціни майна за результатами третіх прилюдних торгів.

Припинення іпотеки у зв'язку з застосуванням цього Закону є правом суду, рішення якого повинно прийматись з урахуванням конкретних обставин справи.

Поряд з цим, суди попередніх інстанцій не врахували, що позивач є майновим поручителем та не дослідили обставини щодо можливого виконання саме боржником основного зобов'язання (самостійно або за рішенням суду), відтак, дійсного розміру заборгованості за Кредитним договором.

Аналізуючи приписи Закону України «Про іпотеку» (у визначеній редакції) та Закону України «Про виконавче провадження» (в редакції Закону що діяв на момент проведення перших трьох аукціонів), слід вказати на те, що застосування приписів ст. 49 Закону України «Про іпотеку» нерозривно пов'язано з діями виконавчого органу, передбаченими Законом України «Про виконавче провадження».

Довготривалі та безрезультатні дії з продажу іпотечного майна порушують права як боржника так і майнового поручителя на законне очікування прийняття предмета іпотеки в рахунок погашення заборгованості, покладають на іпотекодавця надмірний, неспіврозмірний тягар та штучно збільшують заборгованість боржника за кредитним договором.

З аналізу положень ст.ст. 3, 17, 49 Закону України «Про іпотеку» (у визначеній редакції) випливає, що припинення іпотеки у зв'язку із застосуванням цього закону є правом суду, рішення якого повинно прийматись з урахуванням конкретних обставин справи, з врахуванням принципів справедливості та балансу інтересів іпотекодавця та іпотекодержателя.

Постанова КГС ВС від 19.11.2019 у справі
№ 922/2827/18
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85971720>)

18. Внаслідок звернення стягнення на предмет іпотеки або застави шляхом визнання за кредитором права власності на нього, кредитор не втрачає права вимоги до боржника щодо одержання задоволення порушеного основного зобов'язання за рахунок іншого виду забезпечення.

У справі № 908/1506/17 Банк звернувся до Господарського суду Запорізької області з позовом до Товариства -1, Товариства -2 та Товариства -3 про стягнення солідарно заборгованості за кредитним договором у сумі 1726670,14 грн.

Рішенням Господарського суду Запорізької області від 05.10.2017 позов задоволено повністю.

Постановою Центрального апеляційного господарського суду від 16.09.2019 рішення Господарського суду Запорізької області від 05.10.2017 у справі №908/1506/17 - скасовано. Прийнято нове рішення, яким в задоволенні позову до відповідачів про стягнення 1 726 670,14 грн - відмовлено.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що відповідно до ч. 4 ст. 36 Закону України "Про іпотеку" (в редакції, чинній на момент прийняття у власність майна (24.06.2016) після завершення позасудового врегулювання наступна вимога позивача (іпотекодержателя) щодо виконання боржником основного зобов'язання за кредитним договором, а саме погашення основної заборгованості у розмірі 1726670,14 грн, розрахованої з урахуванням часткового погашення за рахунок набуття позивачем у власність заставного та іпотечного майна, є недійсною, через що задоволенню не підлягає.

Однак, суд касаційної інстанції вважає помилковими вказані висновки апеляційного суду, з огляду на наступне.

Стаття 36 Закону України "Про іпотеку" передбачає вирішення сторонами іпотечного договору питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового

врегулювання на підставі договору.

Отже, чинним законодавством України передбачена можливість забезпечення виконання зобов'язання шляхом передачі в іпотеку не тільки одного об'єкта нерухомого майна, а й декількох. У разі перебування в іпотеці декількох об'єктів нерухомого майна кредитор має право на задоволення своїх вимог за рахунок будь-якого з об'єктів або їх всіх, у разі якщо їх сукупна вартість є необхідною для погашення заборгованості іпотекодавця в повному обсязі.

Тобто законодавець пов'язує задоволення вимог іпотекодержателя за рахунок предметів іпотеки, в тому числі, шляхом позасудового врегулювання на підставі договору, саме з обсягом невиконаного зобов'язання, що не вказує на те, що отримання у власність одного з предметів іпотеки у будь-якому випадку є наслідком припинення основного зобов'язання в повному обсязі.

Нормами чинного законодавства не обмежено право кредитора забезпечити належне виконання боржником основного зобов'язання декількома видами забезпечення. Забезпечувальне зобов'язання має додатковий (акцесорний) характер, а не альтернативний основному, а здійснення особою права на захист не може ставитися в залежність від застосування нею інших способів правового захисту.

Таким чином, внаслідок звернення стягнення на предмет іпотеки або застави шляхом визнання за кредитором права власності на нього, кредитор не втрачає права вимоги до боржника щодо одержання задоволення порушеного основного зобов'язання за рахунок іншого виду забезпечення. Недійсними в розумінні ч. 4 ст. 36 Закону України "Про іпотеку" є наступні вимоги кредитора до боржника, які залишились невиконаними та виходять за межі інших видів забезпечення основного зобов'язання цим боржником.

Оскільки розмір забезпечення основного зобов'язання може мати істотне значення для кредитора при погодженні ним умов основного зобов'язання, у яке він вступає, припинення усіх інших забезпечень при реалізації кредитором одного з них - суперечило б принципу справедливості та розумності.

(аналогічний правовий висновок викладений у постановках Верховного Суду від 14.11.2018 у справі №910/2535/18, від 19.06.2019 у справі №904/9795/16 та від у справі №910/9508/17)

Постанова КГС ВС від 14.01.2020 у справі

№ 908/1506/17

(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86998963>)

Розділ II. Спори, що виникають з правовідносин за договором поруки

Порука – це односторонній, консенсуальний договір, за яким третя особа (поручитель) поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (стаття 553 ЦК України).

На відміну від договору застави, яка надає кредиторіві переважне право перед іншими кредиторами боржника задовольнити свої вимоги із вартості заставленого майна, за договором поруки кредитор поруч із боржником набуває в особі поручителя додаткового боржника.

ЦК України встановлює солідарну відповідальність поручителя і боржника, якщо інше не передбачено в договорі. Тобто викладена норма є диспозитивною. Сторони можуть передбачити і субсидіарний характер відповідальності поручителя. Якщо ж це спеціально не передбачено в договорі, то поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, а саме – за сплату основного боргу, відсотки, неустойки, збитки, витрати по стягненню боргу тощо. Звичайно, при цьому обсяг відповідальності поручителя не може перевищувати обсяг відповідальності боржника.

Порукою, згідно з законодавством України, може забезпечуватися лише дійсна вимога, а не та, що може з'явитися в майбутньому. Договір поруки укладається як фізичними особами, так і юридичними особами. В деяких випадках укладення договору поруки може прямо передбачатися в законі.

У разі отримання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі пред'явлення до нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі в справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора.

До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечені порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання. Якщо поручителів декілька, то до кожного з тих, хто виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять права кредитора у розмірі частини обов'язку, що він виконав.

Якщо боржник сам виконав зобов'язання, забезпечене порукою, він повинен негайно повідомити про це поручителя.

Аналіз практики вирішення спорів, що виникають з правовідносин за договором поруки, засвідчив, що у вирішенні названої категорії спорів не виникає особливих проблем.

19. Часткове виконання поручителем зобов'язань за кредитним договором не породжує перехід до нього прав кредитора за цим договором.

У справі №910/7715/19 ТОВ звернулось до господарського суду міста Києва з позовом до Банку про розірвання договору поруки Рішенням господарського суду міста Києва від

02.09.2019, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 28.11.2019, відмовлено у задоволенні позовних вимог.

Рішення судів попередніх інстанцій обґрунтовані тим, що:

матеріали справи не містять будь-яких доказів на підтвердження пред'явлення Банком майнових вимог до поручителя, як і не містять будь-яких доказів на підтвердження наявності порушеного зобов'язання станом на момент сплати ТОВ грошових коштів Банку;

ТОВ не надано жодних належних, допустимих та достовірних доказів на підтвердження того, що останнє погасило повністю всі зобов'язання боржника за Кредитним договором, а не їх частину;

у Договорі поруки відсутня вказівка на суму конкретних зобов'язань боржника, за виконання яких поручилося ТОВ, а часткове виконання поручителем зобов'язання за Кредитним договором не породжує переходу до нього прав кредитора за цим договором.

Касаційний господарський суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення касаційної скарги та скасування судових рішень з огляду на таке.

Статтею 554 ЦК України передбачено, що у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки.

Загальний порядок укладення, зміни і розірвання цивільно-правових договорів врегульовано главою 53 ЦК України, а порядок укладення, зміни і розірвання господарських договорів - главою 20 ГК України.

Відповідно до статті 188 ГК України зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду.

Згідно із статтею 525 ЦК України одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом.

Пунктом 14 Договору поруки передбачено, що дострокове розірвання цього договору
44 за період 2019 – перше півріччя 2020 року

здійснюється за письмовою згодою сторін.

При цьому судами встановлено, що належних та допустимих доказів на підтвердження дотримання сторонами порядку розірвання Договору поруки відповідно до вимог законодавства та умов Договору поруки матеріали справи не містять.

У той же час відповідно до статі 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Аналогічні положення щодо можливості розірвання договору за домовленістю сторін, або на вимогу однієї з сторін за рішенням суду також містяться у частині третій статті 653 ЦК України та частині четвертій статті 188 ГК України.

Згідно з частиною другою статті 651 ЦК України істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Тобто йдеться про таке порушення договору однією зі сторін, яке тягне для другої сторони неможливість досягнення нею цілей договору. Істотність порушення визначається виключно за об'єктивними обставинами, що склалися у сторони, яка вимагає розірвання договору. У такому випадку вина (як суб'єктивний чинник) сторони, що припустилася порушення договору, не має будь-якого значення і для оцінки порушення як істотного, і для виникнення права вимагати розірвання договору на підставі частини другої статті 651 ЦК України. Іншим критерієм істотного порушення договору закон визнає розмір завданої порушенням шкоди, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору. Водночас, йдеться не лише про грошовий вираз завданої шкоди, прямі збитки, а й випадки, коли потерпіла сторона не зможе використати результати договору. Вирішальне значення для застосування зазначеного положення закону має співвідношення шкоди з тим, що могла очікувати від виконання договору сторона.

Оцінка істотного порушення договору здійснюється судом відповідно до критеріїв, що встановлені законом. Вирішуючи питання про оцінку істотності порушення стороною договору, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, але й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору, а також установити, чи є справді істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати.

ТОВ не обґрунтовано своїх доводів про те, що, укладаючи спірний договір, воно керувалося наявністю забезпечення, яке перевищує розмір зобов'язання.

Крім того, згідно із статтею 626 ЦК України порука створює права для кредитора та обов'язки для поручителя.

Частиною першою статті 543 ЦК України передбачено, що у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.

Згідно з частиною другою статті 556 ЦК України до поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора в цьому зобов'язанні, у тому числі й ті, що забезпечували його виконання.

Частиною першою статті 512 ЦК України встановлено вичерпний перелік підстав заміни кредитора у зобов'язанні, серед яких передбачено і виконання обов'язку боржника поручителем.

При цьому слід мати на увазі, що обсяг прав кредитора, які переходять до поручителя у такому випадку, повинен відповідати обсягу задоволених ним вимог кредитора за основним зобов'язанням.

Правовий аналіз частини другої статті 556 ЦК України дає підстави для висновку про те, що наслідки, передбачені в цій нормі, настають лише в разі повного виконання поручителем забезпеченого порукою кредитного зобов'язання. Цей висновок узгоджується з положенням частини першої статті 512 ЦК України, яка передбачає подібний спосіб заміни кредитора в зобов'язанні внаслідок виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем).

Часткове виконання поручителем зобов'язань за кредитним договором не породжує перехід до нього прав кредитора за цим договором.

Водночас Товариством не доведено того, що ним було повністю виконано зобов'язання з повернення кредитів та сплати відсотків за користування ними, оскільки матеріали справи не містять доказів на підтвердження обсягу таких зобов'язань та строків їх виконання.

Аналогічна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 07.08.2018 у справі № 910/22259/17, від 03.12.2019 у справі № 910/5001/19, від 24.12.2019 у справі № 910/5016/19, від 16.01.2020 у справі № 910/5000/19 та 22.01.2020 у справі № 910/4997/19.

Постанова КГС ВС від 18.02.2020 у справі
№ 910/7715/19
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87711879>

20. Невиконання відповідачем обов'язку передати документи не є тим істотним порушенням умов договору поруки, внаслідок якого позивач значною мірою позбавляється того, на що він розраховував при укладенні цього договору.

У справі №910/4994/19 Товариство з обмеженою відповідальністю звернулось до Господарського суду міста Києва з позовом до Банку про розірвання договору поруки.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що Банком не було передано Товариству належним чином завірених копій документів, які підтверджують обов'язки боржника за кредитним договором, внаслідок чого позивач фактично був позбавлений можливості використовувати необхідні документи для стягнення грошових коштів з боржника, що призвело до суттєвого погіршення його фінансово-майнового стану.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 30.10.2019, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 15.01.2020 у справі № 910/4994/19 у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Загальний порядок укладення, зміни і розірвання цивільно-правових договорів урегульовано главою 53 Цивільного кодексу України. Порядок укладення, зміни і розірвання господарських договорів визначено главою 20 Господарського кодексу України.

За змістом статті 188 Господарського кодексу України зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду.

Відповідно до статті 651 Цивільного кодексу України зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї з сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Тобто йдеться про таке порушення договору однією зі сторін, яке тягне для другої сторони неможливість досягнення нею цілей договору. Істотність порушення визначається виключно за об'єктивними обставинами, що склалися у сторони, яка вимагає розірвання договору. У такому випадку вина (як суб'єктивний чинник) сторони,

що припустилася порушення договору, не має будь-якого значення і для оцінки порушення як істотного, і для виникнення права вимагати розірвання договору на підставі частини другої статті 651 Цивільного кодексу України. Іншим критерієм істотного порушення договору закон визнає розмір завданої порушенням шкоди, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору. Водночас, йдеться не лише про грошовий вираз завданої шкоди, прямі збитки, а й випадки, коли потерпіла сторона не зможе використати результати договору. Вирішальне значення для застосування зазначеного положення закону має співвідношення шкоди з тим, що могла очікувати від виконання договору сторона. Наведена правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 07.08.2018 у справі № 910/22259/17, від 14.08.2018 у справі № 910/22454/17, від 28.08.2018 у справі № 910/20932/17 від 02.10.2018 у справі № 910/21033/17 від 16.10.2018 у справі № 910/3568/18, від 19.02.2019 у справі №910/4427/18.

Крім того, оцінка істотного порушення договору здійснюється судом відповідно до критеріїв, що встановлені законом. Вирішуючи питання про оцінку істотності порушення стороною договору, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, але й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору, а також установити, чи є справді істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати. Наведена правова позиція викладена у постанові Верховного суду України від 18.09.2013 у справі № 6-75цс13.

При цьому саме лише невиконання первісним кредитором обов'язку з передачі документів, що підтверджують обов'язки боржника за кредитним договором, не свідчить про відсутність у нового кредитора права вимоги до боржника, з огляду на що посилення скажника на доцільність застосування до спірних правовідносин частини 2 статті 517 Цивільного кодексу України відхиляться судом.

Товариством не надано доказів того, що не передання відповідачем документів, які підтверджують право вимоги до боржника, перешкоджає йому у стягненні з боржника сплачених ним коштів.

Враховуючи викладене, колегія суддів погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав для задоволення позову про розірвання договору поруки.

При виборі і застосуванні норм права до спірних відносин колегія суддів відповідно до статті 236 Господарського процесуального кодексу України враховала висновки, викладені в постановках Верховного Суду від 03.12.2019 у справі № 910/5001/19, від 24.12.2019 у справі № 910/5016/19, від 16.01.2020 у справі № 910/5000/19, від 22.01.2020 у справі № 910/4997/19.

Постанова КГС ВС від 12.03.2020 у справі
№ 910/4994/19
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88245308>)

(Аналогічно постанова КГС ВС від 07 травня 2020 року у справі №910/5027/19)

Крім того, у справі №910/4996/19 Касаційний господарський суд зазначив про неефективність обраного способу захисту своїх прав: якби Договір поруки було розірвано, Товариство не мало б можливості ні повернути сплачені ним Банку кошти (в силу наведеного положення частини четвертої статті 653 ЦК України), ні вимагати у Банку надіслання відповідних документів (оскільки таке зобов'язання Банку за Договором поруки припинилося б з розірванням цього договору), а, відповідно, не могло б і вимагати сплати йому (Товариству) коштів боржником.

Постанова КГС ВС від 11.02.2020 у справі
№ 910/4996/19
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/87559728>)

21. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фродаторного правочину (правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам).

У справі №910/8357/18 Банк) звернувся до Господарського суду міста Києва з позовною заявою до Товариства 1 та Товариства 2 про визнання недійсним договору поруки.

Позовні вимоги обґрунтовано приписами статті 234 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) з посиланням на вчинення відповідачами правочину без наміру створення правових наслідків, які ним обумовлювались, оскільки внаслідок укладення спірного договору поруки ціленаправлено створено штучну кредиторську заборгованість у обсязі, достатньому для реалізації процедури фіктивного банкрутства, з метою подальшого ухилення від виконання кредитних зобов'язань перед позивачем зі сплати кредитних коштів.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 12.03.2019 у справі № 910/8357/18, у задоволенні позову про визнання недійсним договору поруки, укладеного між ТОВ 1 та ТОВ 2 відмовлено повністю.

Судове рішення місцевого господарського суду мотивовано не підтвердженням позивачем належними та допустимими доказами обставин, на які він посилається у своїх вимогах про визнання недійсним договору та не доведенням ним того, що відповідачами при укладанні спірного договору порушене його право, що стало

підставою для звернення до суду.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 03.09.2019 рішення Господарського суду міста Києва від 12.03.2019 у справі № 910/8357/18 залишено без змін.

Постанова апеляційного господарського суду мотивована правомірністю висновку суду першої інстанції про відсутність у договорі ознак фіктивності та недоведенням позивачем порушення його прав та охоронюваних законом інтересів, а також можливістю захисту позивачем своїх порушених прав, у разі відкриття відносно відповідача 2 провадження у справі про банкрутство, відповідно до положень Закону про банкрутство.

За змістом статті 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним (частина 5 статті 203 ЦК України).

Відповідно до статей 16, 203, 215 ЦК України для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду. Таке розуміння визнання правочину недійсним, як способу захисту, є усталеним у судовій практиці. Це підтверджується висновками, що містяться в постановках Верховного Суду України від 25.12.2013 у справі № 6-78цс13, від 11.05.2016 у справі № 6-80бцс16 тощо.

Отже правом оспорювати правочин ЦК України наділяє не лише сторону (сторони) правочину, але й інших, третіх осіб, що не є сторонами правочину, визначаючи статус таких осіб як "заінтересовані особи".

Тому, в кожній справі про визнання правочину недійсною суд повинен встановити наявність тих обставин, з якими закон пов'язує визнання правочину недійсним і настання певних юридичних наслідків.

Відповідно до змісту статті 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним.

Для визнання правочину фіктивним суди повинні встановити наявність умислу в усіх сторін правочину. При цьому необхідно враховувати, що саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків.

У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву, тобто обидві сторони, вчиняючи фіктивний правочин, знають заздалегідь, що він не буде

виконаний, тобто мають інші цілі, ніж передбачені правочином. Такий правочин завжди укладається умисно.

Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Отже фіктивний правочин характеризується тим, що сторони вчиняють такий правочин лише "про людське око", знаючи заздалегідь, що він не буде виконаним; вчиняючи фіктивний правочин, сторони мають інші цілі, ніж ті, що передбачені правочином. Фіктивним може бути визнаний будь-який правочин, якщо він не має на меті встановлення правових наслідків, які встановлені законом для цього виду правочину (постанова об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07.12.2018 у справі № 910/7547/17).

Відмовляючи у задоволенні позову суд першої інстанції з висновками якого погодився апеляційний господарський суд зазначив, що позивач не довів наявність підстав для визнання правочину недійсним, оскільки договір поруки від 20.10.2016 відповідачами укладено користуючись наданим їм законом правом вільного волевиявлення на укладення договору та з погодженням відповідних істотних умов такого договору. Крім того суд вказав, що у разі відкриття відносно відповідача 2 провадження у справі про банкрутство, позивач вправі захистити свої права відповідно до положень Закону про банкрутство.

Втім такі висновки судів попередніх інстанцій колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного суду визнала передчасними, та такими, що зроблені без належної оцінки та аналіз дій сторін договору в контексті добросовісності/недобросовісності та зловживання правом щодо кредитора і його майнових інтересів.

Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

З конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом. Вчинення власником майна правочину з розпорядження належним йому майном з метою унеможливити задоволення вимоги іншої особи - стягувача за рахунок майна цього власника, може бути кваліфіковане як зловживання правом власності, оскільки власник використовує правомочність розпорядження майном на шкоду майновим інтересам кредитора (висновок викладений

у постанові об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07.12.2018 у справі № 910/7547/17).

Недійсність договору як приватно - правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати (висновок об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у постанові від 05.09.2019 у справі № 638/2304/17).

Суд враховував правовий висновок Великої Палати Верховного Суду, викладений у постанові від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) про те, що позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.

Поручитель, який став солідарним боржником у зв'язку з невиконанням позичальником свого обов'язку у кредитному зобов'язанні, що виникло первинно з його волі та згідно з його бажанням, не є абсолютно вільним у обранні варіантів власної поведінки, його дії не повинні призводити до такого стану, у якому він ставатиме неплатоспроможним перед своїми кредиторами (висновок викладений у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24.07.2019 у справі № 405/1820/17).

Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання із повернення суми позики діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом направленим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора.

Відтак будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину (правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам).

Верховний Суд звернув увагу на те, що згідно з принципом *jura novit curia* ("суд знає закони") неправильна юридична кваліфікація позивачем і відповідачами спірних правовідносин не звільняє суд від обов'язку застосувати для вирішення спору належні приписи юридичних норм (постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.06.2019 у справі № 487/10128/14-ц).

Розділ III. Спори, що виникають з правовідносин за договором гарантії

Згідно зі статтею 560 ЦК України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання (стаття 562 ЦК України).

Відповідно до статті 563 ЦК України у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії; вимога кредитора до гаранта про сплату грошової суми відповідно до виданої ним гарантії пред'являється у письмовій формі. До вимоги додаються документи, вказані в гарантії; у вимозі до гаранта або у доданих до неї документах кредитор повинен вказати, у чому полягає порушення боржником основного зобов'язання, забезпеченого гарантією; кредитор може пред'явити вимогу до гаранта у межах строку, встановленого у гарантії, на який її видано; кредитор не може передавати іншій особі право вимоги до гаранта, якщо інше не встановлено гарантією.

Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняється, відповідно до статті 568 ЦК України, у разі: 1) сплати кредиторів суми, на яку видано гарантію; 2) закінчення строку дії гарантії; 3) відмови кредитора від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранта письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

Гарант за статтею 569 ЦК України має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником.

Аналіз практики вирішення спорів, що виникають з правовідносин за договором гарантії, засвідчив, що у вирішенні названої категорії спорів виникають такі проблемні питання щодо:

Визнання недійсним договору гарантії;

Чинності гарантії.

22. У випадку не підписання учасником, який став переможцем торгів договору про закупівлю банк-гарант зобов'язується сплатити на користь бенефіціара грошову суму.

У справі № 910/23450/17 Казенне підприємство звернулося з позовом до Банку та Товариства з обмеженою відповідальністю про солідарне стягнення коштів за 53 за період 2019 – перше півріччя 2020 року

банківською гарантією.

Позовні вимоги були мотивовані тим, що договір про закупівлю з Товариством укладено не було, а тому на підставі частини третьої статті 24 Закону України "Про публічні закупівлі" забезпечення тендерної пропозиції не повертається, а банк - гарант зобов'язується сплатити на користь бенефіціара грошову суму у випадку не підписання учасником, який став переможцем торгів, договору про закупівлю.

Рішенням господарського суду міста Києва від 20.02.2018 у справі № 910/23450/17 у задоволенні позовних вимог відмовлено повністю.

Відмовляючи у позові, місцевий суд виходив з того, що факт видачі гарантії за відсутності виконання зобов'язань принципалом перед гарантом, які зумовлюють момент вступу її в законну силу, є обставиною, що унеможливорює застосування такого заходу забезпечення виконання зобов'язання, тому Банк не є зобов'язаним за гарантією, яка не набрала чинності.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 08.10.2019 рішення Господарського суду міста Києва від 20.02.2018 у справі № 910/23450/17 скасовано частково та прийнято нове рішення, яким позов задоволено частково та стягнуто з Банку 330 000,00 грн; відмовлено в частині позовних вимог до Товариства.

Апеляційний господарський суд дійшов висновку, що видана Банком банківська гарантія набрала чинності з моменту її видачі, що є підставою для сплати Банком гарантійного платежу бенефіціару у сумі 330 000,00 грн.

Касаційний господарський суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції про те, що вимога позивача про стягнення з Банку коштів за банківською гарантією є обґрунтованою та

Доводи скаржника щодо хибного сприйняття позивачем положення статті 562 ЦК України не знаходять свого підтвердження, оскільки відповідно до статті 562 цього Кодексу зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання. Таким чином, у відносинах за гарантією беруть участь три суб'єкти - гарант, бенефіціар та принципал. Забезпечувальна функція гарантії полягає у тому, що вона (гарантія) забезпечує виконання принципалом його обов'язку перед бенефіціаром.

Постанова КГС ВС від 21.02.2020 у справі №
910/23450/17
(reyestr.court.gov.ua/Review/87735740)

23. Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним.

У справі № 916/319/19 Банк звернувся до господарського суду Одеської області з позовом до Підприємства про визнання недійсною банківської гарантії.

Позовні вимоги мотивовані тим, що Гарантія підписана та видана начальником відділення без достатніх на те повноважень і подальшого схвалення Гарантії від імені Банку не відбувалось через його неприйняття юридичною особою.

Рішенням господарського суду Житомирської області від 03.07.2019, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 11.09.2019, відмовлено у задоволенні позовних вимог.

Касаційний господарський суд погодився з висновком судів попередніх інстанції щодо наявності у представника Банку (начальника відділення) повноважень на вчинення оспорюваної правочину, оскільки вчинення головою правління дій на уповноваження начальника відділення на укладення від імені Банку договорів гарантій згідно з довіреністю, яка не була скасована та не була визнана недійсною в установленому порядку, не може свідчити про те, що начальник управління перевищив свої повноваження, уклавши оспорюваний договір банківської гарантії.

У даному випадку захист прав Банку здійснюється відповідно до частини четвертої статті 92 ЦК України, якою передбачено, що якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі, а не шляхом визнання недійсним виданої банківської гарантії, тим більше, яка у подальшому була схвалена.

Судами попередніх інстанцій також встановлено, що відповідно до статті 241 ЦК України правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання.

Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину.

Настання передбачених цією статтею наслідків ставиться в залежність від того, чи було у подальшому схвалено правочин особою, від імені якої його вчинено. Доказами такого схвалення можуть бути відповідне письмове звернення уповноваженого органу (посадової особи) такої юридичної особи до другої сторони правочину чи до її представника (лист, телефонограма, телеграма, телетайпограма тощо) або вчинення зазначеним органом (посадовою особою) дій, які свідчать про схвалення правочину

(прийняття його виконання, здійснення платежу другій стороні, підписання товаророзпорядчих документів і таке інше). Наведене стосується й тих випадків, коли правочин вчинений не представником юридичної особи з перевищенням повноважень, а особою, яка взагалі не мала повноважень щодо вчинення даного правочину.

Аналогічна правова позиція наведена у постанові Верховного Суду від 10.04.2018 у справі № 910/11079/17.

Водночас Касаційний господарський суд вважає помилковим посилання судів на положення статті 72 Закону України "Про акціонерні товариства", оскільки цієї нормою врегульований порядок схвалення значного правочину або правочину щодо якого існує заінтересованість, а Гарантія, яка є предметом даного спору, не є таким правочином.

Також Касаційний господарський суд не може погодитись з висновком судів, що закінчення строку дії Гарантії унеможливорює визнання Гарантії недійсною, залишивши поза увагою, що вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними, господарський суд повинен встановити наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів (господарських договорів) недійсними на момент їх вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин. Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним. Так само не перешкоджає поданню відповідного позову закінчення строку (терміну) дії оспорюваного правочину до моменту подання позову.

Вказана правова позиція викладена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2018 у справі № 905/1227/17

Крім того, закінчення строку дії гарантії є підставою для припинення зобов'язання гаранта перед кредитором. Водночас така обставина не позбавляє сторони права на звернення з позовом про визнання такого договору недійсним.

Однак вказані обставини не призвели до прийняття незаконних рішень судами попередніх інстанцій, оскільки ними встановлено інші обставини, які є самостійними підставами для відмови у задоволенні позовних вимог.

Постанова КГС ВС від 06.12.2019 у справі
№ 916/319/19
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86438517>)

24. Погодження в договорі банківської гарантії таких умов чинності гарантії, що залежать від дій боржника (тому об'єктивно можуть не наступити), суперечить правовій природі гарантії.

У справі №910/13380/18 акціонерне товариство звернулось до господарського суду з позовом до Банку та Товариства з обмеженою відповідальністю про визнання недійсним пункту договору про надання гарантії та стягнення з акціонерного товариства 177 790,64 грн за цією гарантією.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що правочин, з урахуванням оспорюваного пункту договору, не направлений на настання реальних наслідків, оскільки визначена в пункті договору подія, а саме, розміщення ТОВ грошового забезпечення на відповідному рахунку банку, може і не статися. У зв'язку з тим, що вказана умова договору має бути визнана недійсною, позивач вважає, що Банк неправомірно відмовив йому у виплаті грошової суми за гарантією, мотивуючи свою відмову тим, що гарантія не набрала чинності.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 02.04.2019 у задоволенні позову відмовлено повністю.

Постановою апеляційного суду вказане рішення скасовано, ухвалено нове, яким позов задоволено частково, визнано недійсним пункт договору про надання гарантії в частині "Гарантія вступає в силу з моменту повного грошового покриття Принципалом на відповідних рахунках Гаранта" - недійсним з моменту його вчинення.

За висновком апеляційного суду, частина оспорюваного договору про надання гарантії суперечить встановленим загальним засадам цивільного законодавства, ст. ст. 251, 252, 253, 563 ЦК України, ст. 6 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", п. 3 глави 2 Положення "Про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах", а також самій суті цього договору, принципам і меті гарантії як інституту цивільного права.

Колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду дійшла висновку про відсутність правових підстав для задоволення касаційних скарг, з огляду на таке.

Вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними, господарський суд повинен встановити наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів (господарських договорів) недійсними на момент їх вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин.

Досліджуючи правову природу та обставини укладення договорів, з яких виникли спірні у даній справі правовідносини, в тому числі, договору надання гарантії, пункт якого позивач просить визнати недійсним, суди обох інстанцій врахували положення Закону

Україні "Про публічні закупівлі", згідно з ч. 1 ст. 24 якого замовник має право зазначити в оголошенні про проведення процедури закупівлі та в тендерній документації вимоги щодо надання забезпечення тендерної пропозиції.

Також судами враховано положення ст. 546, 560, 561 Цивільного та ст. 200 Господарського кодексів України, відповідно до яких:

виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком;

за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником;

гарантія діє протягом строку, на який вона видана; гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше;

гарантія є специфічним засобом забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управленої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні. Зобов'язання за банківською гарантією виконується лише на письмову вимогу управленої сторони.

Згідно з п. 5 глави 2 розділу 2 постанови НБУ від 15.12.2004 N 639 "Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах" датою видачі гарантії вважається день надіслання бенефіціару повідомлення із зазначенням умов гарантії або дата, зазначена на поштовій квитанції, що свідчить про надіслання гарантії поштовим зв'язком, або день передання її представнику бенефіціара або принципала для подальшого вручення бенефіціару.

В гарантії може бути передбачено інший термін набуття нею чинності порівняно із днем видачі. Наприклад, в гарантії можна зазначити, що вона набуває чинності з певної дати, зі спливом певного строку або з настанням певних обставин.

Між тим погодження в договорі банківської гарантії таких умов чинності гарантії, що залежать від дій боржника (тому об'єктивно можуть не наступити), суперечить правовій природі гарантії, сутність якої полягає в тому, що банк гарант приймає на себе зобов'язання зі сплати обумовленої договором суми у разі настання гарантійного випадку незалежно від сплати таких сум боржником. Гарантія - це односторонній правочин, змістом якого є обов'язок гаранта сплатити бенефіціару грошову суму у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, водночас порядок покриття боржником вказаних сум встановлений в ст. 569 ЦК України, яка передбачає право гаранта на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за

гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником.

При цьому, не відповідають дійсності доводи скаржника про те, що умова спірного пункту договору, якою чинність гарантії обумовлена обставиною повного грошового покриття принципалом на відповідних рахунках гаранта, відповідає ч. 2 ст. 561 ЦК України, за якою гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше.

Так, як правильно зазначив апеляційний суд, визнаючи вказану умову договору недійсною, встановлений ЦК України принцип свободи договору не свідчить про її безмежність, оскільки відповідно до абзацу 2 ч. 3 ст. 6 та ст. 627 цього Кодексу при укладенні договору, виборі контрагентів, визначенні умов договору сторони не можуть діяти всупереч положенням цього Кодексу та інших актів цивільного законодавства.

Спірна умова договору про надання гарантії суперечить ст. 560 ЦК України, за якою банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) за гарантією гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку, оскільки суперечить самій суті цього договору та загалом принципам і меті гарантії як інституту цивільного права.

Крім того, як зазначив суд апеляційної інстанції, умова договору "з моменту повного грошового покриття принципалом на відповідних рахунках гаранта" не можна вважатися ані строком, ані терміном у розумінні ст.ст. 251, 252, 253 ЦК України тому, така умова не є подією, яка має неминуче настати, оскільки залежить від дій або бездіяльності принципала щодо внесення ним грошового покриття на рахунок банку.

Також апеляційним судом правильно зауважено, що оскільки позивач не є стороною договору про надання гарантії, він не міг знати про умови, вказані у пункті 2.2 договору.

При цьому, апеляційним судом правильно зауважено, що встановлена позивачем у тендерній документації вимога щодо чинності банківської гарантії з дати розкриття документації оприлюднена на веб-порталі уповноваженого органу, тобто достовірно відомою обома сторонам договору і її дотримання було обов'язковим для участі ТОВ в тендері.

Водночас, за відсутності у договорі пункту про набрання чинності гарантії, гарантія є чинною з моменту її видачі у відповідності до ч. 1 ст. 561 ЦК України, що свідчить про обрання позивачем належного способу захисту свого порушеного права і про наявність підстав для задоволення відповідної частини позовних вимог.

Аналогічні правові висновки викладені у постановках Верховного Суду від 05.12.2018 у справі №910/2863/18 та від 04.07.2019 у справі №910/1586/18, і колегія суддів Верховного Суду не вбачає підстав для відступу від них.

Постанова КГС ВС від 26.11.2019 у
справі № 910/13380/18
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86075367>

25. Гарантію слід вважати чинною лише з того моменту, коли принципалом було розміщено грошову суму на рахунок.

У справі №910/920/18 акціонерне товариство звернулося до Господарського суду міста Києва з позовом до Банку про стягнення 859990,00 грн за гарантією.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що Банк не виконав свої зобов'язання за гарантією щодо сплати грошової суми.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 01.06.2018, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду 08.05.2019, у позові відмовлено.

Рішення суду першої інстанції та постанова апеляційного господарського суду мотивовані тим, що гарантія не набула чинності відповідно до пункту договору про надання гарантії, оскільки Товариство з обмеженою відповідальністю не розмістило на рахунку, відкритому Банком, грошове покриття в сумі 859990,00 грн.

Статтею 561 Цивільного кодексу України встановлено, що гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше.

Відповідно до пункту 27 Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 639 від 15.12.2004, гарантія є чинною з дати її видачі, якщо в ній не зазначено інше.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що в гарантії відповідачем зазначено, що гарантія набирає чинності згідно із та на умовах, встановлених в договорі про надання гарантії.

Враховуючи наведене, колегія суддів вказала, що місцевий та апеляційний господарський суди дійшли правомірного висновку про відсутність підстав для стягнення з гаранта (відповідача) грошової суми відповідно до умов гарантії, оскільки дана гарантія не набрала чинності.

Посилання скажника, у касаційній скарзі, на те, що умови договору про надання гарантії не відповідають положенням частини 5 статті 203 Цивільного кодексу України, були відхилені колегією суддів, оскільки предметом цього спору не є визнання недійсним договору, а за змістом частини 2 статті 237 Господарського процесуального кодексу України при ухваленні рішення суд не може виходити у рішенні за межі позовних вимог; позивач не звертався до суду першої інстанції, відповідно до положень частин 2 статті 237 Господарського процесуального кодексу України, із заявою про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину; при цьому за приписами статті 204 ЦК України (презумпція правомірності правочину) встановлено, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним. Водночас, колегія суддів зазначає, що у суді касаційної інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в

суді першої інстанції (частина 3 статті 300 Господарського процесуального кодексу України).

Постанова КГС ВС від 11.09.2019 у
справі № 910/920/18
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84186896>

26. Не є належним способом захисту цивільних прав вимога позивача про повернення банківської гарантії, як документа, що був наданий позивачем до тендерної документації при оформленні договору

У справі №910/5989/18 ТОВ звернулося до господарського суду міста Києва з позовом до Міністерства про визнання такою, що не підлягає виконанню банківської гарантії, яка видана Банком, у зв'язку із закінченням строку її дії та про зобов'язання Міністерства повернути ТОВ забезпечення виконання договору про постачання для державних потреб нафти і дистилляторів (авіаційний гас) для техніки спеціального призначення (за кошти Державного бюджету України), а саме, банківську гарантію.

Рішенням господарського суду міста Києва від 18.07.2018 зі справи № 910/5989/18 відмовлено у задоволенні позову.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 16.04.2019 рішення місцевого господарського суду зі справи скасовано; позов задоволено частково: визнано такою, що не підлягає виконанню банківську гарантію у зв'язку із закінченням строку її дії; закрито провадження у справі в частині вимоги про зобов'язання Міністерства повернути ТОВ забезпечення виконання про постачання для державних потреб нафти і дистилляторів (авіаційний гас) для техніки спеціального призначення (за кошти Державного бюджету України), а саме, банківську гарантію.

Постанову суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що встановлений строк гарантії свідчить про її припинення та неможливість пред'явлення вимоги за нею; обраний позивачем спосіб захисту своїх прав та інтересів про визнання гарантії такою, що не підлягає виконанню є належним та фактично є вимогою про визнання припиненим одностороннього правочину (гарантії); водночас вимога про повернення банківської гарантії як документа, що був наданий позивачем до тендерної документації при оформленні договору з постачання паливно-мастильних матеріалів та втратив свою чинність (оскільки правочин [гарантію] визнано таким, що не підлягає виконанню), не призводить до реального захисту порушених прав та інтересів позивача, у зв'язку з чим провадження в цій частині позовних вимог слід закрити.

Предметом позовних вимог у цій справі є дві вимоги: про визнання банківської гарантії такою, що не підлягає виконанню та про повернення зазначеної банківської гарантії, як способу забезпечення зобов'язань позивача за Договором.

Відповідно до частини першої статті 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Згідно зі статтями 546, 560, 563, 569 ЦК України, банківська гарантія є одним із способів забезпечення зобов'язання боржника перед кредитором та одностороннім правочином, за яким банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником та має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредиторів, якщо інше не встановлено договором між гарантом та боржником.

Отже, припинення зобов'язання за гарантією стосується також прав боржника (принципала), оскільки в такому випадку останній звільняється від відповідальності за регресними вимогами, з якими гарант може звернутися до нього у випадку стягнення з нього грошової суми за виданою гарантією.

З огляду на викладене, Касаційний господарський суд погоджується з висновком апеляційного господарського суду про можливість обрання позивачем такого способу захисту своїх прав та інтересів як визнання банківської гарантії такою, що не підлягає виконанню, що фактично є вимогою про визнання припиненим одностороннього правочину (гарантії). Аналогічна позиція викладена у постановках Верховного Суду від 21.03.2019 зі справи № 910/5726/18 та від 04.04.2019 зі справи № 910/5723/18.

Крім того, з огляду на те, що строк гарантії закінчився, Касаційний господарський суд погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про те, що спірна гарантія, як односторонній правочин припинила свою дію, а отже, її можна визнати такою, що не підлягає виконанню, відповідно до заявлених позовних вимог.

При цьому, Суд не вбачає підстав для відступу від правових позицій, викладених при розгляді аналогічних справ у постановках Верховного Суду від 21.03.2019 зі справи № 910/5726/18 та від 04.04.2019 зі справи № 910/5723/18.

Разом з тим, як правильно зазначено судом апеляційної інстанції, не є належним способом захисту цивільних прав вимога позивача про повернення банківської гарантії, як документа, що був наданий позивачем до тендерної документації при оформленні договору з постачання паливо-мастильних матеріалів та який втратив свою чинність, оскільки правочин (гарантію) визнано таким, що не підлягає виконанню. Така вимога не призводить до реального захисту порушених прав та інтересів позивача, а тому провадження з її розгляду на законних підставах закрито судом апеляційної інстанції з посиланням на приписи пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України (аналогічний висновок міститься у постановках Верховного Суду від 21.03.2019 зі справи №

910/5726/18 та від 04.04.2019 зі справи № 910/5723/18).

Постанова КГС ВС від 15.08.2019 у справі
№ 910/5989/18
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83691918>)

(аналогічний висновок Постанова КГС ВС від
14.05.2019 у справі №910/7269/18)
(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81910900>)

27. Розмір забезпечення виконання договору про закупівлю не може перевищувати 5 відсотків вартості договору.

У справі №910/696/18 ДП звернулось до Господарського суду міста Києва з позовом до ТОВ про стягнення 170 609,58 грн пені.

Позовні вимоги обґрунтовані порушенням строків поставки продукції за договором.

ТОВ подало зустрічний позов про стягнення з ДП 470040,00 грн неправомірно отриманих грошових коштів за банківською гарантією.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 30.05.2018, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 29.01.2019, первісний позов задоволено. Стягнуто з ТОВ на користь ДП 170 609,58 грн пені.

Зустрічний позов задоволено частково. Стягнуто з ДП на користь ТОВ 156680,04 грн неправомірно отриманих грошових коштів за банківською гарантією.

Перевіряючи правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм права при вирішенні спору, Верховний Суд виходив з такого.

Загальний порядок, умови надання та отримання банками гарантій/контргарантій та їх виконання урегульований Положенням про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 639 від 15.12.2004, відповідно до підпункту 9 пункту 3 якого гарантія - спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного випадку. Зобов'язання банку-гаранта перед бенефіціаром не залежить від базових відносин, які забезпечуються такою гарантією (їх припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли посилання на такі базові відносини безпосередньо міститься в тексті гарантії.

Безумовна гарантія - це гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов (п. 2 розділу I Положення).

Відповідно до підпунктом 8 пункту 3 зазначеного Положення, гарантійний випадок - одержання банком-гарантом/банком-контргарантом вимоги бенефіціара, що становить належне представлення, протягом строку дії або до дати закінчення дії гарантії/контргарантії, що свідчить про порушення принципалом базових відносин.

Згідно з п. 1 глави 2 розділ III Положення, у разі настання гарантійного випадку і для отримання відшкодування, забезпеченого гарантією, бенефіціар може подати безпосередньо до банку-гаранта або до банку-резидента (залежно від того, як це визначено умовами гарантії) вимогу для отримання відшкодування, забезпеченого гарантією, а також усі документи, передбачені умовами гарантії (якщо таке подання в ній передбачено).

Правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади передбачені у Законі України "Про публічні закупівлі".

Частина 2 ст. 26 Закону України "Про публічні закупівлі" передбачає, що розмір забезпечення виконання договору про закупівлю не може перевищувати 5 відсотків вартості договору.

Суди попередніх інстанцій встановили, що за умовами виданої відповідачем гарантії він прийняв безумовні та безвідкличні зобов'язання виплатити бенефіціару суму, що не перевищує 470 040,00 грн у випадку у випадку порушення принципалом зобов'язань за договором поставки.

Додатковою угодою від 26.07.2017 сторонами було зменшено ціну договору до 6267199,20 грн. 5 % від ціни договору за додатковою угодою становить 313359,96 грн.

В порушення частини другої статті 26 Закону України "Про публічні закупівлі" ДП отримало 470 040,00 грн, що на 156 680,04 грн більше суми, яка підлягала сплаті.

За таких обставин господарські суди дійшли обґрунтованого висновку, що поверненню ТОВ підлягає 156 680,04 грн неправомірно отриманих грошових коштів за банківською гарантією.

Постанова КГС ВС від 24.06.2019 у справі
№ 910/696/18
(<https://reyestr.court.gov.ua/Review/82800698>)

28. У разі зміни строку виконання зобов'язання за договором поставки, забезпеченого гарантією, у бенефіціара не має законних підстав для отримання грошових коштів за гарантією через відсутність факту прострочення поставки за даним договором.

У справі №910/6089/18 Товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до Міністерства оборони України з позовом про стягнення завданих збитків у розмірі 1 385 800, 00 грн.

Господарський суд міста Києва прийняв рішення, яким позов задовольнив частково; стягнув з Відповідача на користь Позивача 371 800, 00 грн. збитків; в іншій частині в позові відмовив.

Постановою Північного апеляційного господарського суду рішення Господарського суду міста Києва від 01.08.2018 в частині часткового задоволення позовних вимог про стягнення 371 800,00 грн. збитків скасовано; в цій частині прийнято нове рішення; в позові відмовлено повністю.

У правовідносинах із забезпечення виконання зобов'язання банківською гарантією для висновку про те, чи має право бенефіціар отримати від гаранта грошову суму гарантії, має значення наявність у бенефіціара відповідного права на отримання суми банківської гарантії у разі прострочення принципалом виконання свого зобов'язання саме на час отримання суми банківської гарантії, тобто існування у кредитора (бенефіціара) права прийняти від гаранта виконання зобов'язання за гарантією.

Втім, станом на час перерахування Банком бенефіціару суми банківської гарантії, у Відповідача (бенефіціара) не було законних підстав для отримання цих коштів, оскільки підписавши додаткову угоду № 3 сторони погодили інший строк поставки товару, прострочення за яким не відбулось.

З огляду на викладене висновки суду апеляційної інстанції про те, що, звернувшись з вимогою до Банку Відповідач не порушив укладений з Позивачем Договір поставки, оскільки додаткова угода №3 була підписана після порушення строків поставки, помилкові, оскільки судом не враховано, що станом на час отримання бенефіціаром суми гарантії зазначена додаткова угода щодо зміни строків поставки вже була підписана сторонами.

З огляду на викладене, отримання бенефіціаром суми гарантії відбулось за відсутності законних підстав, що свідчить про наявність зв'язку між діями Відповідача та понесенням Позивачем збитків в розмірі 371800 грн, які у договірному порядку були списані Банком з рахунку Позивача.

Постанова КГС ВС від 16.04.2019 у
справі № 910/6089/18
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81304544>

Застереження: видання містить короткий огляд окремих судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої у судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua